

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

PRAVĚKÁ ARCHEOLOGIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Yvonne Mašková

Historie pro vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Ve Zruči – Senci

.....

Chtěla bych poděkovat paní PaedDr. Heleně Východské za odborné vedení, užitečné rady a připomínky k mé bakalářské práci. Také bych ráda poděkovala pracovníkům Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici za jejich ochotu a pomoc.

Obsah:

1. ÚVOD	6
1.1. Geografická charakteristika severního Plzeňska	6
1.2. Cíle, použité metody a zdroje	7
2. OBECNÉ ROZDĚLENÍ JEDNOTLIVÝCH PRAVĚKÝCH NALEZIŠŤ A KULTUR PŮSOBÍCÍCH NA VYMEZENÉM ÚZEMÍ	9
2.1. Doba kamenná	9
2.1.1. Paleolit.....	9
2.1.2. Mezolit	14
2.1.3. Neolit.....	15
2.1.4. Eneolit	22
2.2. Doba bronzová.....	31
2.2.1. Starší doba bronzová	31
2.2.2. Střední doba bronzová.....	32
2.2.3. Mladší a pozdní doba bronzová	37
2.3. Doba železná.....	45
2.3.1. Doba halštatská	45
2.3.2. Doba laténská	54
2.4. Doba římská.....	62
3. VYBRANÉ KAPITOLY Z PRAVĚKÉ ARCHEOLOGIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA.....	68
3.1. Nejvýznamnější lokality - popis, vývoj a významné nálezy.....	68
Vochov	68
Nynice	69
Manětín – Hrádek.....	71
3.2. František Xaver Franc – zakladatel regionální pravěké archeologie	75
3.3. Muzeum Mariánská Týnice	77
Historie a stavební vývoj.....	77
Expozice	79

4. ZÁVĚR.....	83
RÉSUMÉ.....	85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	86
SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	90

1. ÚVOD

1.1. Geografická charakteristika severního Plzeňska

Region, jehož pravěký vývoj jsem se rozhodla analyzovat ve své bakalářské práci, leží v severovýchodní části Plzeňského kraje a svojí úctyhodnou rozlohou je třetím největším okresem v kraji. Jeho nadmořská výška se pohybuje v rozmezí **300 – 400 m** a na severu regionu je i vyšší. Převážná část území je tvořena Plzeňskou pahorkatinou rozkládající se v severozápadní části regionu. Nejvyšším bodem této pahorkatiny je **Stěnský vrch** (762 m). Mezi další vysoké body na západě patří vrch Lišák (676 m), na severu je to **Vladař** (693 m), který ovšem spadá již do Karlovarského kraje. I ve východní části jsou místa, která ční nad okolní krajinu. Jedná se o Lhotský vrch (605 m) a vrch Březina (573 m). Střední část regionu tvoří **Plaská pahorkatina**, která na severu přechází v Rakovnickou pahorkatinu. V jižní části se rozkládá Plzeňská pánev se svým nejnižše položeným bodem (305 m). Na západě region ohraničuje již zmíněná Plzeňská pahorkatina a na východě tvoří přírodní hranici hluboké údolí Berounky.

Pro mou práci, tedy pro charakteristiku regionu v prehistorii, jsou nejdůležitějším faktorem vodní toky, protože především ty v minulosti určovaly atraktivitu území, zprostředkovaně tedy hustotu osídlení. Lidé si totiž svá obydlí stavěli v jejich těsné blízkosti. Nejvýznamnějšími řekami jsou **Mže, Berounka a Střela**. Řeka Mže se do regionu vlévá na jeho západní hranici, kde byla v šedesátých letech vybudována vodní nádrž Hracholusky. Do této vodní nádrže se vlévá Úterský potok, který představuje jakousi západní hranici regionu. Potok zde vytváří údolí, které lemují skály a ostrožny. Velký význam z hlediska osídlení má také řeka Střela, která pramení u Toužimi v Karlovarském kraji a do regionu se dostává přes kaňon u Rabštejna nad Střelou. Postupně protéká střední částí regionu přes Plasy a u obce Liblín se vlévá do řeky Berounky. Břehy Berounky byly v minulosti, stejně jako břehy Mže nebo Střely, vyhledávanou lokalitou.

Velký význam z hlediska mé práce tvoří také půdní složení. Jak už bylo výše zmíněno, je region tvořen pahorkatinami, a proto zde nenajdeme příliš úrodné půdy. Na většině území se nachází **břidlicové nebo jílovité podloží**, které kryje půda. Severní Plzeňsko je také bohaté na nerostné suroviny. V okolí Kaznějova se těží kaolín a okolí Žihle dominují cihlářské půdy, které jsou vhodné k pěstování obilovin, kukuřice, brambor a také k chovu dobytka.

1.2. Cíle, použité metody a zdroje

Ve své práci jsem se rozhodla zpracovat téma regionální historie, tedy pravěk severního Plzeňska, především ze dvou důvodů. První důvod je relativně prostý; v tomto regionu bydlím. Druhým důvodem je pro mne můj dlouhodobý studijní zájem, neboť období pravěku je mi velmi blízké. Domnívám se, že toto období má velký význam v pochopení osídlování jednotlivých území v rámci České republiky, ale informace o jednotlivých lokalitách a nálezích jsou ve velmi roztráštěné formě. Proto bych v této práci chtěla především zpřehlednit rozdělení jednotlivých pravěkých nalezišť a kultur, které působily na vymezeném území a zároveň podat ucelený přehled o současném stavu nálezů, tedy kde se v současné době nacházejí. Společně s tímto cílem vyberu tři nejvýznamnější nálezové lokality a stručně představím jejich vývoj, kultury, které zde sídlily, a také se zaměřím na nejdůležitější nálezy. Svou práci bych chtěla zakončit prezentací a vyhodnocením muzeální expozice, která vystavuje artefakty pravěku severního Plzeňska.

Z těchto cílů vyplývá, že ve své práci budu vycházet především z již dostupných pramenů. Zejména se zaměřím na prameny, ve kterých jsou uvedeny jednotlivé lokality včetně toho, kdo a kdy zde prováděl záchranný výzkum. K tomuto účelu jsem jako nejlepší literaturu vyhodnotila Archeologické rozhledy, Památky archeologické, Sborník Západočeského muzea v Plzni a v neposlední řadě Výzkumy v Čechách. Ve své práci se také budu zabývat charakteristikou jednotlivých prehistorických období a kultur, a pro tento účel jsem nejvíce využila edici Archeologie pravěkých Čech.

Velmi důležitou složkou mé práce je samozřejmě terénní výzkum. I z tohoto hlediska bylo nezbytné, abych znala lokality, kterým jsem se věnovala, a proto jsem jednotlivá naleziště navštívila a provedla zde fotodokumentaci. Tím jsem zároveň zjistila, zda se na některém nalezišti v současné době neprovádí výzkum. Součástí mé práce je totiž také orientace v aktuálních výzkumech. S těmito metodami souvisí ještě jedna metoda, a to rozhovory s jednotlivými archeology. Z tohoto důvodu jsem kontaktovala archeologa, který pracuje pro regionální muzeum severního Plzeňska v Mariánské Týnici a zároveň i archeologa pracujícího v muzeu, kde je uchováno největší množství nálezů, v Západočeském muzeu v Plzni.

Z hlediska toho, že se moje práce skládá jednak ze studia dostupné literatury a pramenů a jednak z terénního výzkumu, jsem ji rozdělila do dvou částí. Ovšem pro lepší

názornost se tyto části navzájem prolínají. Za každou charakteristikou určitého období jsem uvedla ucelený přehled jednotlivých lokalit, artefaktů a místa jejich uložení. Velkou část mé práce tedy tvoří jakési obecné rozdělení jednotlivých pravěkých nalezišť a kultur, které působily v regionu severního Plzeňska. Ta menší část, avšak neméně významná, se skládá z vybraných kapitol pravěku severního Plzeňska. Právě v této části jsem představila nejdůležitější naleziště, nejvýznamnějšího archeologa a muzeum severního Plzeňska, které má stálou prehistorickou expozici.

2. OBECNÉ ROZDĚLENÍ JEDNOTLIVÝCH PRAVĚKÝCH NALEZIŠŤ A KULTUR PŮSOBÍCÍCH NA VYMEZENÉM ÚZEMÍ

Jednotlivá pravěká naleziště periodizují podle **Karla Sklenáře** na pět větších celků. Ty dále dělím na menší časové úseky, které jsou charakterizovány svým časovým zařazením, svým vývojem a také jednotlivými kulturami, které na daném místě a v danou dobu působily.

2.1. Doba kamenná

Její počátek sahá do období až 3 miliony let př. n. l. a její konec je datován přibližně 3 tisíce let př. n. l., z toho důvodu představuje nejdelší období ve vývoji a dějinách lidstva. Dobu kamennou dělím podle standardní periodizace na čtyři dílčí období.

2.1.1. Paleolit

Během této doby, která probíhá v rozmezí před 3 miliony let a 10 tisíc let před naším letopočtem se člověk vyvinul z rané formy člověka zručného (*Homo habilis*) přes řadu forem člověka vzpřímeného (*Homo erectus*) až do moderní podoby (*Homo sapiens sapiens*). Způsob života se v jistém smyslu slova nijak výrazně neměnil a zůstával stále kořistnickým, nevýrobním způsobem života, ale došlo zde k utváření těch nejzákladnějších pojmů, vztahů a určujících způsobů lidského chování. V neposlední řadě bylo toto období také dobou nových technických objevů, jako byl oheň, obydlí, oděv nebo specializované nástroje.¹ Právě k jejich výrobě a samozřejmě i k dalším činnostem používal především **kostěnou nebo kamennou industrii**.

Člověk v jednotlivých vývojových stupních lovil a živil se také sběrem rostlin. Tomuto způsobu života byly rovněž přizpůsobeny i formy bydlení.² Už od doby starého paleolitu se člověk snažil usazovat nejen v blízkosti vodních toků a jezer, ale také chtěl být chráněn, a proto v přírodě vyhledával místa k tomu určená, jako byly jeskyně, nebo převisy skal. Činil tak i z důvodu střídání dob ledových s dobami meziledovými.

¹ VENCL, Slavomil a FRIDRICH, Jan. Archeologie pravěkých Čech, 2. díl, Paleolit a mezolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 11.

² SKLENÁŘ, Karel. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2002, str. 249.

Osídlování jeskyní je v Čechách patrné už na konci středního paleolitu. Zatímco přechodná sídliště jsou mnohem starší. Zprvu byly představovány v podobě jakési **zástěny**, v naprosté většině případů se však stavěly chaty (nečetně doloženou přenosnou formou byl stan). V období pozdního paleolitu člověk své sídlení zdokonalil, neboť už začal vyhledávat vyvýšená místa nad soutoky nebo nad údolím toků.³

Hmotná výbava jednotlivých vývojových stupňů člověka byla velmi skrovná a jednoduchá, protože se používala nejen kamenná štípaná industrie, ale i jiné materiály, které nebyly tak odolné, jako **kosti, parohy a mamutovina**. Ty se ovšem zachovaly ve velmi omezené míře. Z hlediska obživy člověka naprosto scházejí přímé doklady. Bohužel se nedochovaly ani žádné stopy po úlovcích, např. jelenů, srnců, bobrů nebo prasat. Na určitých místech v Evropě se podařilo najít pozůstatky existence oštěpů nebo kostěných udic používaných k rybolovu. Nejnovější výzkumy ukazují na zvyšující se počet psů jako pomocníků lovu.⁴ Známe je také používání dřeva, které se bohužel nezachovalo téměř žádné, a to především díky své organické podstatě a také díky **používání ohně**.⁵ Z hmotné výbavy se nám proto dochovaly pouze ojedinělé artefakty, a to zejména kamenná štípaná industrie. Nehmotná stránka lidského života nám oproti tomu poskytuje daleko ucelenější přehled a více dokladů o způsobu života.

Lidé nežili samotářským způsobem, žili ve skupinách, kde z hlediska duchovního života vyznávali dva kultury. Jedním byl **kult plodnosti**, neboli ženy (matky). Žena totiž zajišťovala pokračování rodu, proto nalézáme ženské sošky, tzv. **venuše**,⁶ jež symbolizovaly ženskou plodnost. Druhým kultem, byl **kult lovce** nazývaný též **totemismus**. Ten je doložen nástěnnými jeskynnými malbami, které se nachází zejména na území Španělska a Francie. Za důležitou součást duchovního života lidé pokládali pohřební ritus. V paleolitu měl hned několik podob, známé jsou pohřby v podobě skrčence, pohřby natažené na znak, pohřby do ohniště nebo pohřby zahloubené kamením. Typ pohřbu se v jednotlivých kulturách odlišoval a důležitý byl také vývojový stupeň člověka.

³ VENCL, Slavomil a FRIDRICH, Jan. Archeologie pravěkých Čech, 2. díl, Paleolit a mezolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 104.

⁴ Tamtéž, str. 116.

⁵ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 67.

⁶ ČTRNÁCT, Václav. Jáma s volutovou keramikou u Vochova na Plzeňsku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1953, str. 443–447.

Nejstarší paleolit je podle moderní periodizace⁷ datován mezi lety 1,8 mil. až 900 tis. př. n. l. Následně na něj navazuje starší paleolit přibližně 900 tis. až 250 tis. let př. n. l. Po těchto dvou obdobích, z kterých nejsou na vymezeném území doloženy žádné nálezy, následuje období středního paleolitu 250 tis. až 40 tis. př. n. l. A právě z této doby je doložen nález menšího sídliště v Újezdě nade Mží, kde byla zpracovávána **valounová surovina**.⁸ Dále sem spadá také nález v Kyšicích.

Nálezy ze sídliště středního paleolitu v Újezdě nade Mží dokládají zpracování valounová industrie. Jedná se o soubor několika desítek kusů kamenné valounové industrie např. **ústěpů a jader**, které lze datovat jen rámcově do doby před 50 000 – 250 000 lety.

⁷ SKLENÁŘ, Karel. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2002, str. 15–16.

⁸ Autorský kolektiv pracovníků a spolupracovníků PF ZČU v Plzni, Dějiny západních Čech, I. díl. Praha: Ševčík, 2004, str. 26.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska
v období paleolitu:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Kyšice	jediné naleziště s nálezy z paleolitu	ZČM Plzeň
Újezd nade Mží	zpracovávána valounová industrie	není zjištěno

Přílohy ke kapitole 2.1.1. Paleolit

Obrázek č. 1: Kamenná industrie, převzato z:
http://www.tyden.cz/rubriky/veda/clovek/recyklace-dilem-soucasnosti-ne-odvetil-by-clovek-paleoliticky_246860.html dne (23. 3. 3013).

Obrázek č. 2: Obec Újezd nade Mží, převzato z:
<http://www.zamekujezd.cz/images/ilustrace/2.obecujezd.jpg> dne (23. 3. 2013).

2.1.2. Mezolit

Tato doba je datována do rozmezí let 10 tis. až 5 tis. let př. n. l. a představuje přechod mezi paleolitem a neolitem. Znamená závěr kořistnického způsobu výroby v podmínkách geologické současnosti, která má klimatický charakter dob meziledových.⁹ Dochází ke změně glaciální fauny a flóry, končí würmský glaciál a po něm se vytváří **podnebné pásy**. Tato změna dále určovala rychlost vývoje jednotlivých územních částí na zeměkouli. A právě rychlost vývoje je nejvíce patrná na odlišném vývoji severní Evropy a středomořských států. V mezolitu se objevují **počátky zemědělství**, a to ve smyslu pastevectví – chovatelství, začíná proces domestikace divokých zvířat, který můžeme sledovat v cílevědomém přetváření divokých zvířat na druhy vhodné k chovu. Co se týče nástrojů, je charakteristickým znakem mezolitu jejich výrazná **mikrolitizace**, která je nejvíce patrná v drobnotvaré kamenné štípané industrii. Jejím nejvýraznějším znakem jsou drobné hroty různých typů a geometrické tvary. Nezpracované zlomky suroviny nebo polotovary jader se na našich mezolitických tábořištích objevují vzácně.¹⁰ Mezi zásadní vynálezy mezolitu patří luk a šíp, spolu s ním se používala také šipka, kostěné harpuny, které mají skládané ostří, sekeromlaty, kostěné háčky a pro lov ryb se používá vrš, což byla podlouhlá dřevěná pletená nádoba na lovení ryb.

Vlhké podnebí způsobilo, že většina **mezolitických sídlišť** byla zakládána na propustných a snadno vysychavých půdách, často na píscích a štěrcích, které však zřídka dovolují dobré zachování kulturní vrstvy. V období sucha se společnost nebránila ani půdám těžším, hlinitým, včetně spraše. Příznivé klima spolu se sezónním pohybem vedly k budování lehkých chat a přístřešků, které zanechávají jen nevýrazné pozůstatky. Jen výjimečně docházelo k osidlování jeskyní,¹¹ jako přirozeně chráněných míst. Toto osidlování je patrné zejména v severních Čechách. Převážná část mezolitických sídlišť se ovšem nacházela pod širým nebem, neboť většina Evropy ostatně ani jinou možnost neposkytuje. Oblíbenou lokalitou pro mezolitické tábořiště byla blízkost vodních ploch jako loveckých nebo rybářských stanic.¹²

Co se týče **pohřbívání**, doklady v Čechách scházejí a stopy aktivit bezprostředně nesouvisejících s výrobou se v českém mezolitu takřka nevyskytují. Výjimkou je zlomek

⁹ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 78.

¹⁰ VENCL, Slavomil a FRIDRICH, Jan. Archeologie pravěkých Čech 2. díl, Paleolit a mezolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 146.

¹¹ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 83.

¹² VENCL, Slavomil a FRIDRICH, Jan. Archeologie pravěkých Čech 2. díl, Paleolit a mezolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 125.

valouнку slínovce s palimpsestem rytých kreseb nejasného významu. Občas se vyskytne i barvivo. Pravděpodobně mělo sloužit jako ochrana proti hnilobě kůží. Druhou možností je, že se využívalo barviva jako složky tmelu pro upevňování štípaných nástrojů do násady.¹³

Na území severního Plzeňska, a dokonce na celém Plzeňsku se bohužel nenašly žádné nálezy patřící do období mezolitu.

2.1.3. Neolit

Neolit neboli mladší doba kamenná je datována do období let 5 tis. až 3 tis. let př. n. l. Neolit se stejně jako ostatní etapy vývoje dělí na menší části. Starší neolit (5700 – 5100 př. n. l.), střední neolit (5100 – 4800 př. n. l.), mladší neolit (4800 – 4400 př. n. l.), pozdní neolit se překrývá s raným eneolitem (4400 – 4200 př. n. l.). V období neolitu dochází k velmi významné změně v rámci vývoje. Přechází se od **přisvojovacího** (nevýrobního) hospodářství k hospodářství výrobnímu neboli produktivnímu. Z člověka lovence se stává člověk chovatel a z člověka sběrače se stává člověk pěstitel. K těmto změnám dochází díky **transferu**, který začíná již v období mezolitu a také díky **neolitické revoluci**. Během transferu se na naše území dostávají vlny obyvatel z jihovýchodní Evropy. Přináší s sebou znalosti ohledně pěstování kulturních plodin a nového odvětví hrnčičství. Právě keramika umožňuje zařazení nálezů do určité části neolitu a přiřazení k určité kultuře, která se na našem území nacházela. Kromě hrnčičství, pro které jsou typické tlustostěnné nádoby a bachraté nádoby na obilí, vzniká další nové odvětví, a to tkalcovství. S tímto odvětvím souvisí i vynález jednoduchého **tkalcovského stavu**. Změna se projevila i v hierarchii rodu – z rodu se stává kmen. Hlavním představitelem kmene je nejsilnější.

Těžištěm osídlení se staly rolnické osady stálejší povahy, první vesnice, s dřevěnými chatami. Ve výbavě obyvatel se kromě tradičních výrobků štípaných z kamene objevují i hmotnější kamenné nástroje broušené z kusů hornin, první keramické nádoby, drtidla na obilní zrna a další zemědělské náčiní, ozdoby a zbraně.¹⁴ Neolitu vévodí **matrilinéární společnost**, přičemž s tímto trendem souvisí i stavby tzv. dlouhých domů.

¹³ VENCL, Slavomil a FRIDRICH, Jan. Archeologie pravěkých Čech 2. díl, Paleolit a mezolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 148.

¹⁴ SKLENÁŘ, Karel a kolektiv, Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko. Opava: Optys, 1993, str. 16.

Pro společnost tohoto typu je také typické tvoření ženských sošek – venuší. Mají již jiný charakter než jejich předchůdkyně. Ženy jsou spíše symbol pro plodnost země, o čemž svědčí jejich **adorační postoj**. Mezi nejčastěji pěstované plodiny patří pšenice a luštěniny. Půda byla obdělávána žárovým způsobem a následně **kopaničářský**.

Osídlení bylo už od staršího neolitu poměrně husté a stabilnější, což umožnila zemědělská obživa a pevný obytný dům. Sídliště byla trvalejší i okrajová, stěhovavá podle konkrétních podmínek pro rolnictví.¹⁵ Osady se objevují nejen v nížinách, ale začínají se objevovat i první sídliště ve vyvýšených polohách. U těchto sídlišť můžeme najít i obranný systém. U některých je v přírodní podobě, ale objevují se i sídliště chráněná jednoduchými obrannými zařízeními. Běžná osada byla tvořena 3 – 5, nanejvýš 10 stavbami, které měly konstrukci vytvořenou z kmenů stromů, opracovávaných tesařskými technikami pomocí kamenné broušené industrie, a odrážejí už zřetelné ustálení sídlišť. Tzv. **dlouhé domy** mají sloupovou konstrukci a hřebenovou (asi především sedlovou, ale možná i valbovou) střechu. V mladším neolitu se velikost domu zmenšuje, nejspíše opět v závislosti na velikosti a struktuře společenských jednotek.

Pohřební ritus v neolitu je ještě dosti neustálený – menší pohřebiště často spojená se sídlištním prostorem. Od doby středního neolitu se objevuje i spalování mrtvých.¹⁶ Do období neolitu v západních Čechách spadají dva kulturní okruhy. Kultura s **lineární keramikou**, která je později vystřídána kulturou s **vypíchanou keramikou**.

Kultura s lineární keramikou spadá do období staršího neolitu. Dříve byla označována také jako **kultura s volutovou keramikou**. Jedná se o první neolitický kulturní celek ve střední Evropě. Často tento lid postupoval podél velkých vodních toků a proti proudu menších přítoků. Lidé této kultury nechodili do výšky větší než 350 metrů nad mořem. V Čechách je jejich působnost doložena od horního Polabí do Podkrušnohoří, od Pojizeří po Pražsko a koridorem přes Berounsko k Plzni. Vývoj této kultury končí pozdní fází, tzv. **šáreckým stupněm** asi krátce před rokem 5000 před našim letopočtem.¹⁷ Postupně přechází tato kultura v kulturu s vypíchanou keramikou. Sídliště, která patří kultuře s lineární keramikou, mají charakter nehrazené osady v otevřeném terénu. Často se

¹⁵ PAVLŮ, Ivan a ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie pravěkých Čech 3. díl, Neolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 62.

¹⁶ METLIČKA, Milan a ZÁPOTOCKÁ, Marie. Otázky neolitu a eneolitu našich zemí-2000: *sborník příspěvků z 19. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu České a Slovenské republiky*, Plzeň 9.-12. 10. 2000. Plzeň: Západočeské muzeum, 2001, str. 152.

¹⁷ PAVLŮ, Ivan. Nové neolitické naleziště v Nynicích (okr. Plzeň – sever). In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1992, str. 336–364.

objevovala nad řekou nebo nad menšími toky. Svě mrtvé pohřbívali jednotlivě do prostých hrobových a někdy sídlištních jam různé hloubky ve **skrčené poloze** hlavně na levém boku, hlavou k východu. Samozřejmě se vyskytují i jiné polohy a rovněž se objevuje kremace.¹⁸ Milodary, které se nacházely v hrobech, byly často tvořeny 1 – 3 nádobami. Pohřbívání této kultury můžeme také odlišit z hlediska pohlaví, pro mužské pohřby jsou typické křesací soupravy (pyrit, štípaná industrie, kostěná šídla), kombinace zvířecích kostí, šipek, barviva a kopytovitých klínů. V ženských hrobech je patrná menší variabilita, což vyplývá ze skutečnosti, že zpravidla obsahují méně artefaktů. Jsou pro ně typické **kondylové medailony, hřebeny, ozdoby ze schránek sladkovodních mlžů a třecí podložky**.¹⁹ V pohřební keramice obou pohlaví dominují bezuché hrnce s jednoduchou rytou až žlábkovou výzdobou přímých i spirálovitě vinutých linií. Mezi další milodary patří i misky polokulovitého či nálevkovitého tvaru. V nástrojích stále převažuje tradice **kamenné štípané industrie**.

Kultura s vypíchanou keramikou je vyústěním kultury s lineární keramikou přes šárecký stupeň. Zařadit ji lze do středního neolitu až po pozdní neolit, který zvolna přechází v raný eneolit. Z keramiky se do popředí dostávají **hruškovité nádoby a krokvicové linie** tvořené dvojvpichem. Objevují se kulovité hrnce esovitě profilované, jejichž ústí se protahuje vzhůru. Přetrvává výzdoba rytých linií a jednotlivých vpichů. Nacházíme i nový prvek, který je typický pouze pro tuto kulturu, a to **dvojitý vpich**, prováděný na povrchu nádoby před vypálením dřevěným, kostěným či parohovým dvouhrotým kolkem. Postupem času je v keramice patrný vliv lengyelského okruhu. Můžeme nalézt i nové tvary nádob, jako miska na duté nožce nebo zoomorfní nádoby a plastiky. Z nástrojů nastupují **vrtané pracovní nástroje** – kopytovité sekeromlaty, motyky, sekerky trapézovitého tvaru, hojně jsou také nálezy vývrtků, a v důsledku toho se objevují i nové nástroje, a to výstružníky k vyhlazování otvorů.²⁰ V době této kultury se vedle pohřebního ritu do země objevuje také žárový pohřební ritus. Mezi zvláštnosti této kultury patří mramorové náramky, kterými se tento lid zdobil. Postupně je lid s vypíchanou keramikou vytlačen lidem s moravskou malovanou keramikou.

V obci Vochoř, nedaleko Plzně, bylo nalezeno sídliště s volutovou a vypíchanou keramikou. Z této lokality pochází také ženská soška proslulé **Vochořské venuše**.

¹⁸ NEÚSTUPNÝ, Evžen a JOHN, Jan. Příspěvky k archeologii 2. díl, Paleolit a mezolit. Plzeň: AÚ AV ČR, 2005, str. 11.

¹⁹ Tamtéž, str. 17.

²⁰ PAVLŮ, Ivan a ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie pravěkých Čech 3; Neolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 74.

Od typického tvaru venuší, které známe z paleolitu, se tato liší nejen svým tvarem, ale právě svým znatelným adoračním postojem. Na nalezišti se nacházely celkem tři jámy, ovšem prozkoumána byla jen jedna z nich. V ní se dochovaly čtyři kulturní vrstvy. Zkoumaná jáma měla tvar nepravidelného obdélníku. Na jejím dně bylo ve středu objeveno ohniště s hojnými zbytky dřevěného uhlí. Mezi nálezy patří převážně střepy keramiky, které spadaly do kultury s lineární a vypíchanou keramikou a kultury moravské malované keramiky. V jámě se dochovala také lepenice a zastoupení zde měla také **pazourková industrie** (tři velké čepelky, několik drobných a odštěpky z křemene).²¹ Jediná zmínka o nalezišti se nachází na obecním úřadu v obci Vochov v podobě tabulky, která odkazuje na nejznámější nález Vochovské venuše.

Nález dlouhého domu patřícího kultuře s lineární keramikou je součástí nálezů v obci Křimice. Mimo nálezu dlouhého domu zde byly také doloženy zahlobené objekty, první pohřby na sídlišti na Plzeňsku. Řada objektů je datována do kultury s mladší vypíchanou keramikou s prvky oberlauterbašské keramiky. Jeden z objektů obsahuje pouze tuto keramiku, kterou lze považovat za důkaz přímých styků s bavorským Podunajím. Právě odtud k nám importoval **pruhovaný deskový pazourek** na výrobu štípané industrie.²²

V obci Druztová byly odkryty nálezy neolitického osídlení přibližně z 1. poloviny 5. tisíciletí před naším letopočtem. V současné době se na nalezišti nachází zřícenina středověkého hradu Věžka.

V Újezdě nade Mží se v roce 1938 podařilo najít **provrtanou kamennou motyku** z období neolitu (mladší doby kamenné, 5 000 – 4 000 před naším letopočtem).²³

Naleziště v Nynicích se nachází na severozápadní straně od obce. Patří sem kultura s lineární keramikou (18 objektů) a kultura s vypíchanou keramikou (5 objektů). V keramice převažují uzavřené nebo mírně uzavřené polokulovité formy, vyskytne se i miska, bohužel nejsou doloženy lahve. Nalezena zde byla také štípaná industrie, která je charakterizována převahou úštěpů nebo širokých čepelí nad klasickými čepelími. Areál údajně obsahoval 2 mikroareály. 1 dům měl být 6 – 8 krát přestavován. V průběhu kultury s vypíchanou keramikou došlo k přerušení vývoje a naleziště bylo znovu osídleno

²¹ ČTRNÁCT, Václav. Jáma s volutovou keramikou u Vochova na Plzeňsku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1953, str. 443–447.

²² PAVLŮ, Ivan a ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie pravěkých Čech 3. díl, Neolit. Praha: AÚ AV ČR, 2007, str. 21.

²³ Historie obce. Obec Újezd nade Mží [online]. 2013, 28. 2. 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.ujezdnademzi.cz/informace-o-obci/historie/>.

až v pozdní době bronzové.²⁴ Bohužel se na nalezišti v Nynicích v současné době nenacházejí žádné pozůstatky. Najdeme zde pouze několikrát zorané pole a na jednom z nalezišť se nachází dokonce i kravín.

Z obce Plasy jsou dochovány ojedinělé nálezy kamenných nástrojů, které byly objeveny na břehu u radnice a v řece Střele.

²⁴ PAVLŮ, Ivan. Nové neolitické naleziště v Nynicích (okr. Plzeň-sever). In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1992, str. 356–365.

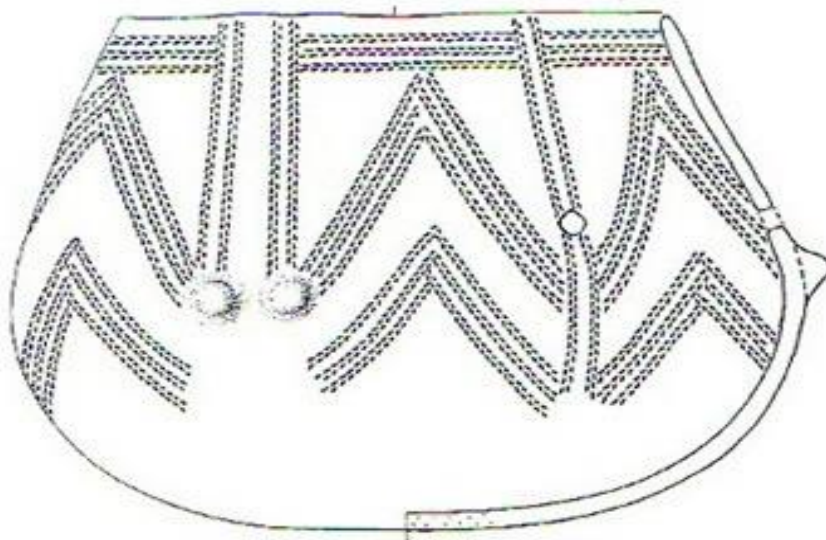
**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska
v období neolitu:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Lochousice	ojedinělý nález	AÚ ČSAV Plzeň
Líně	ojedinělý nález	není zjištěno
Vochoz	sídliště	M Mariánská Týnice
Kozolupy	sídliště	není zjištěno
Bdeněves	ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Křimice	sídliště	ZČM Plzeň
Kyšice	sídliště	ZČM Plzeň
Dýšina	sídliště	ZČM Plzeň
Druztová	sídliště	není zjištěno
Chrást	ojedinělý nález	není zjištěno
Újezd nade Mží	ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Nynice	sídliště	ZČM Plzeň
Plasy	ojedinělý nález	M Mladá Boleslav
Hrádecko	ojedinělý nález	není zjištěno

Přílohy ke kapitole 2.1.3. Neolit

Obrázek č. 3: Nádoba s volutou z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 4: Typický dekor vypíchané keramiky ze severozápadního okruhu v ČR, převzato z: <http://pohanstvi.wordpress.com/2011/12/10/vypichana-keramika-symboly/> dne (8. 4. 2013).

2.1.4. Eneolit

Eneolit tvoří jakýsi přechod mezi neolitem a starší dobou bronzovou. Tento přechod trvá přibližně 2 000 let. Přesněji je datován mezi lety 4 400 a 2 200 př. n. l. Můžeme ho rozdělit stejně jako neolit, a to na starší, střední, mladší a pozdní. K jeho jednotlivým etapám lze zařadit i charakteristickou kulturní skupinu. V určitém kontextu můžeme o eneolitu mluvit také jako o době měděné, avšak okamžitě se objeví řada problémů při zařazování konkrétních kulturních skupin na základě tohoto kritéria. Proto se k charakteristikám eneolitu přidávají další atributy, které postupně vyplynuly z poznání, že právě v tomto období došlo k celé řadě velmi podstatných změn v lidské kultuře i společnosti. V oblasti ekonomiky je nejvýraznějším rysem eneolitu **přílohové zemědělství** s využitím oradla. Dochází k zániku „velkých“ neolitických osad a nastupují relativně „malá“ sídliště. Zvláště významné jsou změny v symbolických systémech. Nejvýraznější změnou je proto **vznik mohylových pohřebišť**.²⁵

Na počátku eneolitu začínají hlubší změny, které současně znamenají rozhraní klimatických období atlantiku a subboreálu. Právě díky této změně se zvyšuje počet stromů, jako buk nebo jedle. Také jsou doloženy první poznatky o erozi způsobené odlesňováním a intenzivní lidským osídlením. S těmito fakty souvisí i budování sídelních areálů. Jen v omezených případech překračují hranici 300 – 400 m.²⁶ V západních Čechách se musel výběr místa pro **eneolitické areály** omezit malým výskytem nižších nadmořských výšek. Extrémně položené polohy byly nejspíše osidlovány z důvodu symbolického významu. Největší koncentrace eneolitických lokalit je zaznamenána na řece Střele, Mži a Úslavě, přičemž vzdálenost mezi nimi se pohybuje okolo 5 km.²⁷

Z těchto parametrů také vyplývá, že dostupnost vydatného zdroje vody byla pro pravěké komunity nepochybně velmi důležitá. Většina lokalit tak nebyla od zdroje vzdálena více než 200 m.²⁸ Na počátku eneolitu pokračuje ještě budování **rondelů**, které byly ohrazeny. Ohrazení měly také obytné areály, kde se jednotlivé objekty často překrývaly, nebo byly uspořádány velmi hustě. Počty domů nalézáných v osadách jdou maximálně do desítek, ale všechny z nich tam určitě nestály současně. I proto hovoříme o „malých“ sídlištích. Vedle obytných areálů lidé v eneolitu budovali také pohřební areály.

²⁵ NEÚSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pravěkých Čech 4. díl, Eneolit. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 11.

²⁶ Tamtéž, str. 16.

²⁷ NEÚSTUPNÝ, Evžen a KRÁLOVÁ, Alena. Příspěvky k prostorové archeologii: *Kvantita sídelních areálů v eneolitu západních a severozápadních Čech*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003, str. 104.

²⁸ JOHN, Jan. Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, str. 27.

Ty představují zcela nový kulturní rys, protože poprvé jsou tvořeny mohylami, jejichž nadzemní násypy se ovšem ve většině případů nedochovaly. V časném a starším eneolitu můžeme nalézat mohyly dlouhé až několik desítek metrů. Často v těchto areálech docházelo k sekundárnímu pohřbívání do starších mohylových násypů.²⁹

Ohrazení v západních Čechách můžeme doložit pouze v sedmi lokalitách středního eneolitu. U nich můžeme uvažovat o existenci opevnění lokality valem, příkopem, anebo kombinací těchto objektů. Opevnění poloh s doklady **chamské kultury** je více, problémem je ale datace samotných opevnění u lokalit, které byly v rámci pravěku a raného středověku opakovaně využívány. Mezi sedmi objekty jsou právě čtyři, které spadají do okresu Plzeň–sever. Jedná se o **Ondřejov**. Zde se nacházela jazykovitá ostrožna nad říčkou Chladnou. Blízko její špice je dobře patrný příkop vysekaný do skály. Dalším místem je **Pernarec** s úzkou skalnatou ostrožnou na levém břehu Úterského potoka, utvořenou dvěma bezejmennými přítoky. Ostrožna je oddělena od okolního terénu krátkým valem bez jakéhokoliv náznaku příkopu. Předposledním místem je **Polínka-Polínský vrch 2 (Krsy)**, kde je patrný úzký, 50 m dlouhý ostroh, vybíhající z masivu čedičové stolové hory na severní straně. Vlastní ostroh je situován o něco níže než plocha stolové hory a je od ní oddělen až 15 m širokou sníženinou, která připomíná příkop. Podobný útvar je patrný i na lokalitě Město Touškov. Posledním objektem jsou **Nadryby**, kde se nad soutokem Berounky a Korečnického potoka nachází skalnatý ostroh. Od okolí je oddělen 40 m dlouhým obloukovitým příkopem, na jehož vnější straně je situován val vytvořený z vytěženého materiálu. U této lokality lze přepokládat, že příkop může být datován do raného středověku.³⁰

Do souboru keramiky, která se nacházela na eneolitických sídlištích, měla zpočátku ještě neolitický ráz. Postupně se začíná objevovat tzv. neoliticko-bronzový keramický komplex. Do tohoto komplexu patří **čtyřuché amfory, dvojuché amfory, džbánky, poháry, hrnky a mísy, hrnce, zásobnice s nálevkovitým hrdlem, zásobnice s úzkým hrdlem**. Z velké části je keramika nezdobená, pokud už se nějaká výzdoba vyskytuje, velkou roli hrají plastické lišty a pásy, hladké, přesekávané nebo vykrajované. Pokud je keramika bohatě zdobená, často má nějaký symbolický význam. Určité zvláštní postavení

²⁹ NEÚSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pravěkých Čech 4. díl, Eneolit. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 20.

³⁰ JOHN, Jan. Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, str. 37.

mají v nalezených keramických souborech džbánky a poháry, měly pravděpodobně sloužit ke konzumaci piva.³¹

K zemědělství se používalo stále stejného artefaktu, a to **dřevěného oradla**, který se nezměnil po celý eneolit. Sklizeň úrody se prováděla pomocí žatevních nožů, které byly vyrobeny z jediné delší čepele zasazené šikmo do jednoduché dřevěné rukojeti. Sekery byly symetrické a na našem území v naprosté většině vybrušovány a vyhlazovány. S nástroji úzce souvisí zbraně, mezi které stále patří sekeromlaty. Často mají ostří rozšířené směrem dolů. Nejznámější ze zbraní jsou ovšem měděné dýky, které údajně nesloužily k boji, neboť jsou velmi malých rozměrů. Jako zbraň se také používá luk, což je doloženo nálezy šípů.³²

Jako první skupina se v západních Čechách objevuje **skupina Oberlauterbach**. Řazena je na pomezí mezi pozdní neolit a raný eneolit. Na našem území působí přibližně mezi lety 4400 – 3900 př. n. l., kdy je vystřídána **kulturou nálevkovitých pohárů**. K nálezům keramiky, spadající do skupiny Oberlauterbach, patří nádoby s vysokým prohnutým hrdlem a zalomenou výdutí, nádoby s prohnutým válcovitým hrdlem a zalomenou výdutí, nádoby s kónickým hrdlem a zaoblenou výdutí, mělké mísy s esovitě profilovanou stěnou a oblým dnem, hluboké mísy s esovitě profilovanou stěnou a oblým dnem, mísa s oblými stěnami, pohárovité nádoby a hrncovitá nádoba s rozevřeným okrajem. Keramika měla zejména rytou výzdobu, objevují se zejména vodorovné, šikmé nebo svislé pásy vyplněné šikmo k ose pásů skloněnými rýžkami. Dalším typem výzdoby jsou vpichy. Velmi časté je jejich uspořádání do řad, pásů nebo vyplňující plochu. Vedle jednoduchých čtverhranných nebo trojúhelníkových vpichů se objevují **rössenské dvojvpichy**. Novým prvkem zjištěným pouze v západočeském materiálu je **inkrustace**. Nalezena byla pouze na zlomcích z Vochova.³³

K nalezištěm této skupiny řadíme **Křimice II**, kde byl nalezen sídelní areál na polích východně od obce. Od sousedního areálu Křimice I je oddělen bezejmennou vodotečí. V roce 1975 byly zkoumány objekty porušené výkopem vodovodní přípojky. Mezi nálezy byly i zlomky keramiky Oberlauterbach. Dalším nalezištěm jsou Kyšice, zde se bohužel našel pouze jeden zlomek zdobený pásy šikmých rýžek. Nejdůležitějším

³¹ NEÚSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pravěkých Čech 4. díl, Eneolit. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 23.

³² Tamtéž, str. 24.

³³ METLIČKA, Milan. Nálezy skupiny Oberlauterbach v západních Čechách. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín, 2001: zborník referátov z 20. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska : Liptovská Sielnica, 9.-12.10.2001*. Nitra: AÚ SAV, 2002, str. 219.

nalezištěm je asi naleziště v obci Vochov. Jedná se o polokulturní naleziště rozkládající se na severovýchodě od obce po obou stranách Vochovského potoka. Nálezy patřící ke skupině Oberlauterbach se nacházejí na obou stranách, ale jedná se pouze o zlomky keramiky.³⁴

Kultura nálevkovitých pohárů se v západních Čechách příliš neobjevuje. Je do určité míry zastoupena **kulturou Michelsberskou**, která k nám přišla z Německa. Z doby těchto kultur se v regionu Plzeň–sever nedochovaly žádné nálezy a není ani známo, jestli zde byla vybudována nějaká významná sídliště.

Velmi známou kulturou pro západní Čechy je ovšem **chamská kultura**. Je datována lety 3200 – 3000 př. n. l. Poté ji vystřídá kultura kulovitých amfor. Chamská kultura je charakterizována svéráznou keramikou, jejíž nápadnou složkou jsou nádoby s bohatou plastickou výzdobou. Pro tuto kulturu je charakteristická specifická sídelní struktura, sestávající z výšinných osad. Nalezneme je na skalnatých hůrkách, zatímco druhým typem jsou sídliště na ostrožnách. Třetím typem jsou osady na výběžcích či při okraji stolových hor a čtvrtým typem je **sídliště z Města Touškova**. V keramice chamské kultury dominují hrnce a mísovitě tvary, dvojuché amfory a amforovité nádoby, koflíky a miniaturní nádobky, jejich zastoupení se ovšem omezuje jen na několik málo procent. Zdobícím prvkem jsou ryté ornamenty – linie či svazky rýh, trojúhelníky a krokvice, doplněné vpichy. Zvláštností jsou přesleny, které působí masivním dojmem a jsou často ozdobené křížovými motivy nebo záseky či vpichy na obvodu. Z kamenných nástrojů zůstávají sekery, teslice, dlátka a sekeromlaty. Samozřejmě dál pokračují kostěné i parohové industrie.³⁵

Po chamské kultuře se v západních Čechách objevuje **kultura kulovitých amfor**. V západních Čechách se nálezově projevuje ve formě **hrobů s kostrovými pohřby**, sídlištních objektů, kultovních objektů, intruzí v mladších objektech, nálezů keramiky na sídlištních kultury řivnáčské a chamské. Nálezy keramiky jsou velmi zdobené, jedná se tedy o velmi dobře rozeznatelnou keramiku. Výzdoba je aplikována výhradně na hrdle a plecích. Sestává se z různých kolků, vpichů a otisků šňůry, typické jsou zejména kosočtverce. Jako typy nádob se používaly amfory dvojuché, amfory čtyřuché, mísy, hrnce, koflíky, zejména **koflík tzv. bernburského typu, bubny tzv. bernburského typu,**

³⁴ METLIČKA, Milan. Nálezy skupiny Oberlauterbach v západních Čechách. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín, 2001: zborník referátov z 20. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska: Liptovská Sielnica, 9.-12. 10. 2001*. Nitra: AÚ SAV, 2002, str. 215.

³⁵ NEÚSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pravěkých Čech 4. díl, Eneolit. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 113.

džbány s kulovitým tělem, cylindrickým hrdlem a širokým páskovým uchem. K celkovému vzhledu a uspořádání **rovinných sídlištních areálů** kultury kulovitých amfor není možné říci téměř nic bližšího již vzhledem ke značné torzovitosti pramenů. Dokladem domů, konstrukčně obdobných neolitickým a eneolitickým, by mohlo být značné množství mazanice s otisky prutů. Z hlediska hrobů se tato kultura vyznačuje pohřbívání mrtvých ve skrčené poloze, uložené v obdélníkových jamách beze stop dalších úprav. Pohřbívání byli zejména muži, v menší míře ženy a děti.³⁶

Po kultuře kulovitých amfor se v Čechách začíná objevovat **kultura se šňůrovou keramikou**. V západních Čechách je známější **schönfeldská kultura** a to hlavně opět díky sousedství s Německem. Kultura šňůrové keramiky se na většině svého osídleného území projevuje spíše pohřební aktivitou. Pohřební ritus podléhal velmi přísným pravidlům. Je striktně kostrový a v naprosté většině hrobů se nachází pohřeb osamocенého jedince. Oproti jiným pravěkým kulturám můžeme sledovat relativní jednotnost. O této oblasti života lidí šňůrové keramiky máme dostatek informací, ale chybí pramenná základna. Bohužel nenacházíme žádné pozůstatky sídlištních aktivit, což se pochopitelně projevuje i v povaze souborů štípané industrie. A právě z těchto poznatků se převážně usuzuje, že lidé kultury se šňůrovou keramikou byli zemědělci. Tato teorie je podložena nálezy otisků obilek na keramice, v hrobech se nacházejí srpové čepele. Dokladem sídlištních aktivit, tak u nás zůstává pouze několik fragmentů sídlištní keramiky. Soubor nálezů kultury se šňůrovou keramikou rozšiřuje poměrně velké množství ojedinělých nálezů, většinou se jedná o **sekeromlaty**.³⁷ Byly nejspíše symbolem, odznakem muže bojovníka. Jeho využití v osobních střetech ale nelze vyloučit. Podle nových odhadů se zdá, že většina „náhodných“ nálezů pochází z rozrušených hrobů, v nich nebyl další nápadný inventář.³⁸

Na nalezišti v lokalitě Plasy, která se ovšem v literatuře uváděla nepřesně, jako Horní Hradiště se nachází úzká ostrožna obtékaná řekou Střelou. Ostrožna je rozdělena na dvě části nevýraznou prohlubní. Mezi nálezy můžeme zařadit zlomky mazanice,

³⁶ NEÚSTUPNÝ, Evžen. Archeologie pravěkých Čech 4. díl, Eneolit. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 119–122.

³⁷ KOVÁŘOVÁ, Tereza. Štípaná industrie kultury se šňůrovou keramikou. In: *Příspěvky k archeologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 21–24.

³⁸ BUCHVALDEK, Miroslav. Šňůrová keramika na Plzeňsku. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum Plzeň, 1992, str. 18–19.

27 zlomků keramiky červené nebo červenohnědé barvy s převážně hladkým povrchem a v neposlední řadě lichoběžníkovitou sekerku se symetricky zbrošeným ostřím.³⁹

Dražň, dvůr Osojno, je dalším nalezištěm. Opět mezi nálezy patří zejména mazanice a poté 56 zlomků keramiky červenohnědé a hnědé barvy a také zlomky hrdel nádob, jejichž barva je hnědá nebo červenohnědá a povrch hladký.⁴⁰ Dnes zde můžeme nalézt pouze pole, které několikrát prošlo orbou, a také hospodářský statek.

V prostoru **hradu Věžka**, v obci Druztová, bylo v šedesátých letech 20. století díky amatérským výkopům pionýrského kroužku pod vedením akademického malíře a učitele V. Uchytila nalezeno několik zlomků keramiky.⁴¹ Na místě bývalého hradu se nachází pouze zřícenina, která je přístupná veřejnosti.

Lomnička u Plas je malá vesnice, poblíž které se nachází ostrožna nad Lomanským potokem a na severním svahu se našla mazanice a pravěká keramika, včetně zlomků typických pro chamskou kulturu.⁴²

Hlazená kamenná sekerka z lokality naleziště Kotaneč je dnes bohužel nerevidovatelná. V Krsích – Polínce se dochoval pouze zlomek hlazeného kamenného nástroje lichoběžníkovitého tvaru.⁴³ Ale velmi významným nálezem je **zlomek kamenného mlýnku**, který pochází z obce Skupeč.

Doklady chamské kultury najdeme i v obci **Nadryby**. Na západním konci zužujícího se zalesněného hřbetu se nachází ostrožna, která byla oddělena sedlem a příkopem. Na jižním svahu byla zjištěna silná vrstva mazanice a hlíny vypálené do červenohněda. Toto místo obsahovalo také 25 zlomků keramiky. Podle archeologického průzkumu dosahuje sídliště dvojnásobku opevněné plochy.⁴⁴ V současné době se na místě naleziště nachází pole, které už bylo několikrát zryto.

Lokalita ve **Městě Touškově** byla objevena J. Svobodovou v roce 1996, kdy si všimla vrstvy s keramikou ve stěně bývalé pískovny. Jedná se o malou ostrožnu

³⁹ SOUKUPOVÁ, Dara, Nová eneolitická výšinná sídliště v okrese Plzeň-sever. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1983, str. 149.

⁴⁰ Tamtéž, str. 149.

⁴¹ DOUBOVÁ, M. Druztová, okr. Plzeň–sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1973, Praha: AÚ ČSAV, 1973, str. 35.

⁴² JOHN, Jan. Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, str. 104.

⁴³ SOUKUPOVÁ, Dara, Nová eneolitická výšinná sídliště v okrese Plzeň-sever. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1983, str. 150–152.

⁴⁴ BAŠTOVÁ, Dara. Nadryby, okr. Plzeň–sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985, Praha: AÚ ČSAV, 1987, str. 313.

vystupující z terasy nad řekou Mží. Při následném bádání se odkryly pozůstatky eneolitického obydlí. Soubor nálezů zahrnoval keramiku včetně zlomku **ucha ansa cornuta**, mazanici a křemencový úštěp chamské kultury.⁴⁵

⁴⁵ JOHN, Jan. Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, str. 104.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska
v období eneolitu:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Bdeněves	sídliště, ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Nadryby	sídliště	ZČM Plzeň
Pernarec	sídliště	ZČM Plzeň
Skupeč	sídliště	ZČM Plzeň
Lhotka u Někmiře	sídliště	není zjištěno
Krsy	sídliště	ZČM Plzeň
Lomnička u Plas	sídliště	ZČM Plzeň
Dolní Hradiště	ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Nebřežiny	sídliště	ZČM Plzeň
Babiná	sídliště	ZČM Plzeň
Dražeň – Osojno	sídliště	ZČM Plzeň
Plasy	sídliště	ZČM Plzeň
Lipí	ojedinělý nález	M Manětín
Kralovice	ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Stražiště	ojedinělý nález	M Kralovice
Kotaneč	sídliště	M Litoměřice
Brdo	sídliště	ZČM Plzeň
Doubravice	sídliště	ZČM Plzeň
Ondřejov	sídliště	ZČM Plzeň
Mezí	sídliště	ZČM Plzeň
Vlkošov	sídliště	ZČM Plzeň
Nečtiny	sídliště	ZČM Plzeň
Město Touškov	sídliště	ZČM Plzeň
Hrádek u Manětína	hradiště	AÚ ČSAV
Čemíny	ojedinělý nález	není zjištěno
Březí-Pekelný vrch	ojedinělý nález	není zjištěno
Druztová	ojedinělý nález	Mariánská Týnice
Hodovíz	sídliště	AÚ ČSAV Plzeň

Přílohy ke kapitole 2.1.4. Eneolit

Obrázek č. 5: Sekeromlat z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 6: Výšinné sídliště v obci Plasy (foto autorka 2012).

2.2. Doba bronzová

Termín doba bronzová byl poprvé použit dánským archeologem **Ch. J. Thomsenem** v roce 1836. Pojmenoval tak úsek, ve kterém byla všeobecně využívána nově objevená slitina cínu a mědi, tedy bronz. Obvykle se tento časový úsek ještě dělí na starší, střední, mladší a pozdní dobu bronzovou. V Čechách doba bronzová trvala přibližně 1,5 tisíce let a během této doby se vystřídaly jednotlivé kultury. Z archeologických pramenů vyplývá, že se zdejší společnost zásadním způsobem přeměnila jak z hlediska sociální struktury, tak zejména z hlediska struktury ekonomické. Na mnohem vyšší úroveň se dostává organizace výroby i směny, která zprostředkovala distribuci surovin i hotových výrobků mnohdy do vzdálenosti stovky kilometrů.⁴⁶

Výroba bronzového artefaktu je velmi náročnou činností, která v sobě spojuje na tehdejší dobu velmi specifické činnosti. Oproti tomu je výroba keramiky méně náročná. Výsledkem výroby keramiky je dnes největší množství dochovaných artefaktů. Základní surovinou k výrobě keramiky byla **jílovitá nebo sprašová hlína**, která se však musela předem upravit, tj. zbavit případných nečistot a nechat určitou dobu „odležet“. Důležitou etapu při výrobě keramiky představovalo vypalování. Navzdory některým nálezům nemáme z našeho prostředí dosud vypalovací zařízení z doby bronzové přesvědčivě doloženo.⁴⁷

2.2.1. Starší doba bronzová

Ve starší době bronzové podle současného stavu poznání nebyl západočeský region osídlen a teprve v závěru tohoto období, v souvislosti s vlivem **kultury maďarovské a věteřovské**, se zde začínají objevovat první stopy lidského osídlení. Znamky osídlení se však objevují spíše na jih od Plzně.⁴⁸ Jedná se však o dvě až tři naleziště. Na sever od Plzně, v regionu severního Plzeňska, nejsou zatím žádné nálezy, které by toto období reprezentovaly. Absence těchto nálezů může mít své kořeny v dosud přesněji nevymezené délce trvání eneolitického osídlení, s nímž by mohlo souviset i to, že jak nejstarší nálezy vlastní **mohylové kultury**, tak sídliště se geograficky vylučují s těmi oblastmi, v nichž se

⁴⁶ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 11.

⁴⁷ Tamtéž str. 11–15.

⁴⁸ CHVOJKA, Ondřej. Rovinná sídliště doby bronzové v hornodunajském kulturním okruhu. Brno - České Budějovice, 2011. Habilitační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, str. 169.

nacházejí eneolitická výšinná sídliště. Hlavním důvodem je však patrně větší vzdálenost od tehdejších kulturních center, únětického a straubinského.⁴⁹

2.2.2. Střední doba bronzová

Ve střední době bronzové dochází v celé Evropě k zásadní změně situace. Velká část Evropy se sjednocuje v poměrně jednotný celek, vykazující v obecné rovině shodný projev jak v tvarovém a typovém spektru artefaktů, tak také ve sféře obyčejů, což dokazuje obecně používaný pohřební ritus. Ten spočívá ve stavbě pohřebních mohyl nad hroby zemřelých jedinců. Celoevropská změna však není jednorázová, ale spíše postupná. Její počátky můžeme v Čechách rozpoznat už na konci předchozí **únětické kultury**. Změna je patrná nejen v keramice, ale také v sídlení. Nově se objevují sídliště nejen rovinná, ale také výšinná opevněná. Právě **výšinná sídliště** dokumentují úzkou spojitost s věteřovsko-maďarovským okruhem. S touto změnou se do západních Čech dostávají také bronzové výrobky, které mohly být impulzem k zakládání místních dílen a vzrůstu výroby. V počáteční fázi vývoje mohylové kultury v západních Čechách této změně nasvědčovaly také mužské hroby se zbraněmi v typické kombinaci sekera – dýka – jehlice.⁵⁰

Z hlediska artefaktů se mezi nové nálezy řadí **jantar**. V celém evropském kontextu se těší velké oblibě. V Čechách jsou nálezy jantaru relativně početné, a to z jihočeského a západočeského území. Většina nálezů pochází z hrobových celků a převládají větší či menší korály bochníčkovitého tvaru s otvorem uprostřed, korálky prstencovité, válcovité a trojúhelníčkovité. Nálezy jantaru mimo funerální kontexty jsou vzácnější. Avšak doposud provedené analýzy části kolekce jantarových výrobků z prostředí české mohylové kultury prokázaly, že drtivá většina z nich je baltského původu. Největší podíl mezi artefakty však mají ty vyrobené z hlíny, a to keramické nádoby. V západních Čechách se ve větší míře uplatňují nožky u nádob a ve výzdobě je častěji aplikován **žebříčkový ornament**. Vzhledem ke kvalitě a variační šíři různých typů nádob v hrobových celcích se nezdá, že by byla produkována speciální keramika vyráběná jen pro funerální účel. Nádoby mají nejrůznější podoby. Najdeme amfory, zásobnice, hrnce, džbány, koflíky, mísy a misky a v neposlední řadě dvojkónické nádoby. Významným typem džbánku je **džbánek tzv. českého typu**. Ten představuje vyhraněný tvar s vysokým, mírně rozšířeným

⁴⁹ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 31–32.

⁵⁰ Tamtéž, str. 76.

hrdlem a nízkým, oble nebo ostře zalomeným spodkem, jehož lom bývá rozšířen vypnulínami a spočívá na prstencovité nožce.⁵¹ Většina keramických nádob je zdobena plastickou páskou, rytím a nepravým obrvením. Často jsou nádoby vyrobené z pečlivě připravené a jemně ostřené keramické hmoty, jejich ráz jemného zboží potvrzuje i hlazený a tuhovaný povrch.⁵² Mezi další výrobky z hlíny patří i **hliněná jehlancovitá závaží**, která můžeme interpretovat jako závaží ke tkalcovskému stavu.

Bronzové jehlice patřily k významným kovovým nálezům. V Líšřanech byla objevena bronzová jehlice s pečetítkovou hlavicí o průměru 19 mm, zdobenou dvěma rýhami, přesekáváním a další rýhou. Dalším nálezem byly dva kornoutovité závěsky vyrobené z bronzového plechu o síle 0,5 mm. Nejpočetnější kategorií nalezených bronzových předmětů tvořily **pokličky**, které si můžeme podle velikosti, tvaru a výzdoby, rozdělit do čtyř skupin. Největší z nich mají průměr 74 mm, jsou kónického tvaru s okrajem vodorovně vyhnutým, lemovaným ozdobným perlovcem vytvořením probitím plechu. Síla bronzového plechu, z něhož jsou ozdoby vyrobeny, je u všech typů přibližně stejná a pohybuje se od 0,4 mm do 0,8 mm.⁵³ Dalšími významnými kovovými výrobky jsou nože, břitvy, srpy, dláta, šídla a rydla a pinzety.

Jednoznačným druhem pramenů pro poznání střední doby bronzové jsou **mohylová pohřebiště**. Mohylníky se nacházejí na rovinách nebo na mírných svazích bez preference orientace na určitou světovou stranu. Základem mohylové stavby je buď kamenný věnec, nebo jen jednotlivými kameny kruhovitě vymezený obvod. Stavba se musela podřídit nejen záměru pohřbit spálené pozůstatky nebo nespálené tělo jedné nebo více osob, ale patrně i jejich společenskému postavení. K dnešnímu rozlišení, zda se jedná o ženský či mužský pohřeb, slouží skladba milodarů. Do ženského mohylníku byly vkládány **kolečkovité jehlice** nebo **kolečkovité závěsky**.⁵⁴

Mohylové pohřebiště v Dýšíně se nachází v lokalitě Kokotsko. Šlo vesměs o žárové mohyly se spálenými lidskými kůstkami v rozdrčené nádobě, v jamce nebo jen v prosté zemi. Severně, kousek od mohyl v **Dýšíně – Kokotsko**, se nachází **Dýšina – Nová Hut'** se nacházelo přes 120 mohyl kamenitých i hlinitých, vysokých asi 1 m se zhruba pěti až patnácti metry v průměru. Byly prokopány systematicky a většinou se jednalo o žárové

⁵¹ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 98.

⁵² BAŠTA, Jaroslav, BAŠTOVÁ, Dara a METLIČKA, Milan. Osídlení mikroregionu Čemínského potoka v době bronzové. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1990, str. 146–158.

⁵³ Tamtéž, str. 146–158.

⁵⁴ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 122–125.

mohyly, do kterých se pohřbívalo dodatečně. Hlavní část nálezů tvořily střeby nádob a zlomky železných předmětů. Ty ovšem pocházely z dodatečných pohřbů z počátku doby latéské.⁵⁵ Celou oblastí prochází **naučná stezka Kokotské rybníky**, která byla nově otevřena a má kolem devíti kilometrů, avšak o mohylách, které by měly být patrné v místním lese, zde není ani zmínka. Pouze na informační tabuli v obci Bušovice jsou zobrazeny dvě fotografie, na nichž jsou vyfoceny nálezy z doby bronzové, které se ovšem našly na **hradišti Strápole**, nedaleko obce Bušovice.

Díky výkopu plynovodu v osmdesátých letech 20. století u obce Hunčice byl porušen milavečský objekt. Z téměř pětiset nalezených zlomků jich velká většina patřila **milavečské kultuře**. Několik z nich ovšem patřilo do střední doby bronzové.⁵⁶

O kousek vedle, v obci Líšňany se ve stejných letech jako v obci Hunčice našlo další mohylové pohřebiště. Bylo zjištěno při výkopu plynovodu a byl zde objeven kostrový pohřeb. V sekundární poloze se dochovaly zbytky kostí, bronzová jehlice s pečetítkovou hlavicí, 2 kornoutovité závěsky a 48 tubulů. Součástí artefaktů byla i **část suknice s detaily našití bronzů**.⁵⁷

Na jižním svahu ostrožného návrší ve středu obce Čívce byl v roce 1976 nalezen zlomek okraje misky.⁵⁸

55 SKLENÁŘ, Karel a kolektiv. Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko. Opava: Optys, 1993, str. 75.

56 BAŠTOVÁ, Dara. Hunčice, Plzeň – sever, Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987, Praha: AÚ ČSAV, 1989, str. 61.

57 Tamtéž str. 105.

58 BENEŠ, Adam. Čívce, Plzeň – sever, Výzkumy v Čechách (BZO) 1976–1977, Praha: AÚ ČSAV, 1981, str. 25.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska v období
střední doby bronzové:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Dýšina – Kokotsko	mohylové pohřebiště	ZČM Plzeň, Mariánská Týnice
Dýšina – Nová Hut'	mohylové pohřebiště	ZČM Plzeň, Mariánská Týnice
Hunčice	zlomky keramiky	ZČM Plzeň
Líšťany	mohylové pohřebiště	ZČM Plzeň
Čívce	zlomek keramiky	ZČM Plzeň
Vejprnice	sídliště	ZČM Plzeň
Malesice	mohylové pohřebiště	ZČM Plzeň
Zbůch	sídliště	není zjištěno
Bdeněves	mohylové pohřebiště	ZČM Plzeň

Přílohy ke kapitole 2.2.2. Střední doba bronzová

Obrázek č. 7: Předměty z výbavy hrobů severního Plzeňska ze střední doby bronzové z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 8: Infotabule v obci Bušovice, součást naučné stezky Kokotské rybníky (foto autorka 2012).

2.2.3. Mladší a pozdní doba bronzová

V mladší a pozdní době bronzové jsou na našem sledovaném území doloženy hned tři kultury, a to **kultura milavečská, knovízská a nynická skupina**. Lidé těchto kultur stavěli svá sídliště na místech, kde již bylo v minulosti doloženo osídlení. Velmi často se jednalo o výšinná sídliště a hradiště. Hradiště byla opevněna hliněným valem, někdy ještě prokládaným vodorovně uloženými větvemi. Na většině hradiště z období **nynické kultury** byly zjištěny ve valech stopy požáru v podobě propálené země a tzv. **spečených valů**. Oproti tomu byla výšinná sídliště opevněná pouze přírodou. Jednalo se například o převýšení, některá snad byla ohrazena palisádou, popřípadě byl přístup znesnadněn i záseky. Tato sídliště se objevovala na různých typech kopců, jako je stolová hora, na ostrožnách, na spočincích kopců a také na vrcholcích kopců. Detailnější představu o obytné a hospodářské struktuře na sídlištích a hradištích si můžeme udělat pouze na základě rozsáhlejších výzkumů, které však doposud nebyly příliš četné. Předpokládá se, že omezení sídliště na plochu uzavřenou valem muselo mít za následek intenzivní využívání prostoru. Dalším typem sídlišť jsou **rovinná sídliště**. Ta byla situována v otevřené krajině, na místech bez výrazného převýšení nad okolím a bez přirozeného opevnění. Jejich rozloha byla patrně limitována geomorfologií terénu, a proto byl někdy nedostatek prostoru řešen přestěhováním.⁵⁹

Mezi surovinami, které používaly kultury popelnicových polí, opět dominuje hlína na výrobu keramiky. Nejčastější úpravou vnějšího povrchu je drsnění, jemné hlazení, hlazení, černá linka, okrová linka a leštění. Z tvarů převažují koflíky a misky, dále se objevují zásobnice, dvojkónické nádoby, amfory, hrnce a mísy. Jako výzdobu keramiky můžeme najít kanelování, žlábkování, plastickou pásku, důlky a velmi nápadný je také vzrůst **tuhování**.⁶⁰

Oproti střední době bronzové se zastoupení výrobků z jantaru velmi snížilo, prakticky chybějí. Tato skutečnost je přičítána **žárovému pohřebnímu ritu**, který se v této době uplatňuje. Velké zastoupení ale mají kovové předměty, samozřejmě vyrobené z bronzu. Jejich nálezy nepocházejí jen z hrobů, ale také z depotů. Mezi nálezy patří dláta, nože, břitvy, srpy, sekery, dýky, meče, hroty kopí a oštěpu, hroty šípů, jehlice, spony, náramky, prsteny a také závěsky. Zajímavou skupinu tvoří také bronzové nádoby. Jejich

⁵⁹ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 161–167.

⁶⁰ HLÁSEK, Daniel. Západočeská sídlištní keramika z mladší doby bronzové. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, str. 29.

výskyt, který není příliš vysoký, totiž ukazuje na jednotlivé společenské vrstvy a na určité postavení ve společnosti.

Velmi významnou část běžného života lidí kultury popelnicových polí tvoří **rituální aktivity**. Z nich je pro nás nejdůležitější pohřební ritus a pohřebiště. Ve značné části Evropy v období mladší a pozdní doby bronzové dochází ke sjednocování na určité společné bázi ideových představ. Právě z jednotlivých kultur můžeme díky výbavě velmi snadno určit, ke které kultuře daný pohřeb patří. Postupem času dochází na území Čech k pomalému sjednocování pohřebního ritu, tedy k podobě ukládání většinou spálených ostatků **v plochých hrobech**. Dlouho však přetrvává i zvyk budovat mohyly, a to zejména v prostředí západních Čech, které jsou osídleny **knovízskou kulturou**. V současné době je evidováno téměř padesát mohylových pohřebišť či jednotlivých mohyl. Velikost a způsob konstrukce mohyl vykazují značnou variabilitu. Průměr menších mohyl se pohybuje v rozmezí 5 – 8 m, většinou však nepřesahují průměr 15 m. Půdorys je v převážné většině kruhového charakteru. V některých případech je mohyla navršena pouze z hlíny a známe i mohyly, kde jindy hliněný násyp kryje plášť z drobného kamení a obvod tvoří věnec sestavený z kamenů. V prostoru samotného pohřbu najdeme zbytky zuhelnatělých dřev, zlomky keramických nádob a zřídka se objevují i bronzové předměty. V převážné většině mohyl najdeme pouze jeden pohřeb. Jsou však známy i mohyly s více pohřby.⁶¹

Druhou skupinu hrobů tvoří ploché hroby. Plochá žárová pohřebiště jsou ve většině případů silně poničena stáletou orbou a erozí. V této skupině se vyjmají ploché žárové hroby mladší doby bronzové v západních Čechách. K nejlépe prozkoumaným plochým žárovým pohřebišťům v západních Čechách náleží nekropole u obce **Brdo na Manětínku**, která navíc reprezentuje i typ funerální lokality, kde se kromě popelnicových hrobů vyskytují i hroby s nespálenými ostatky. Jsou zde doložené kostrové hroby s různě provedenou kamennou úpravou. Další kostrový hrob s kamennou konstrukcí je potom zachycen v Plzni-Radčicích. Až na jednu výjimku náležely kostrové hroby dětem. Žárové ploché hroby **nynické kultury** v západních Čechách byly většinou popelnicové. Nekropole byly patrně rozsáhlejší, na eponymním polykulturním pohřebišti v Nynicích bylo odkryto 64 hrobů z tohoto období. V pozdně bronzovém období mnohdy kontinuuje pohřbívání na starých lužických nekropolích, přičemž lužické pohřby již nebyly respektovány, a mohyly již tehdy mohly být proto sneseny. Jako urny v popelnicových

⁶¹ JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 225–227.

hrobech sloužily různé tvary, nejčastěji zásobnice, velká dvojkónická nádoba, méně často to byla amfora. Mezi milodary se objevují další keramické tvary a vzácně i bronzové předměty.⁶²

Milavečská kultura pochází z okruhu hornodunajských popelnicových polí, přičemž je nejvíce rozšířena na jižním Plzeňsku. V regionu severního Plzeňska nejsou nálezy tak četné, ale jsou neméně významné. Podle nejnovějších průzkumů vznikla postupně **z kultury českoalpejské**. Významná sídliště se nachází v blízkosti Čemínského potoka, a to konkrétně v Líšťanech a v Hunčicích, a také v Dýšíně u Plzně. Sídliště milavečské kultury měla přibližně kruhový tvar o průměru přes 100 m. Velmi často se nacházela v blízkosti vodních toků a jen zřídka se objevovala ve vyšších polohách.⁶³ Tyto lokality byly vybírány díky zemědělskému charakteru sídlišť. Domy tvořila kúlová konstrukce propletená proutím a omazaná hlínou, ale postupně začaly převažovat **trámové stavby**, zejména srubové, jejichž podlahy bývaly z části zapuštěné pod úroveň terénu.⁶⁴ Keramické artefakty se nacházely po celém obvodu sídlišť. Nálezy se v milavečské kultuře vyznačují poměrně dobrým vypálením a přítomností hrubšího ostřiva z drceného křemene nebo fylitu. Hrubší ostřivo je patrné zejména u nádob užitkového rázu.⁶⁵ Nejběžnějšími tvary keramických nádob jsou **amfory, hrnce, koflíky, misky a zásobnice**. S keramikou úzce souvisí i pohřební ritus. V této době je stále birituální, což dokládají nálezy žárových i kostrových pohřbů v mohylách. Zřídka se objeví samostatná mohyla, v převážné většině se jedná o celé mohylové pohřebiště. Mohyly byly menší a také měly menší hrobovou výbavu. Velmi často byl žárový pohřeb uložen do urny nebo do jamky. Do hrobu ženy byly ukládány kromě keramiky různé druhy bronzových šperků. Do výbavy mužského pohřbu zase patřily různé nástroje nebo zbraně.⁶⁶

Další významnou kulturou v regionu severního Plzeňska je **kultura knovízská**. Je velmi podobná kultuře milavečské. Stejně jako ona pochází z okruhu hornodunajských popelnicových polí. Stejně jako v kultuře milavečské si lid knovízské kultury stavěl **otevřená zemědělská sídliště** při tocích řek nebo potoků. Ta byla rozdělena na obytnou část a hospodářskou část. Domy nejsou příliš známé, avšak podle nálezů sloupových jam a otisků ve vypálené mazanici předpokládáme, že se jednalo o stavby budované ze dřeva.

⁶² JIRÁŇ, Luboš. Archeologie pravěkých Čech 5. díl, Doba bronzová. Praha: AÚ AV ČR, 2008 str. 228–230.

⁶³ SKLENÁŘ, Karel. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2002, str. 203.

⁶⁴ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 148.

⁶⁵ BAŠTA, Jaroslav, BAŠTOVÁ, Dara a METLIČKA, Milan. Osídlení mikroregionu Čemínského potoka v době bronzové. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1990, str. 146–158.

⁶⁶ VLKOVÁ. Vybrané aspekty pohřebního ritu milavečské kultury. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity, str. 22.

Co se týče regionu severního Plzeňska, nejsou dochována sídliště, dokonce se nedochovala ani pohřebiště a významná naleziště. Setkáme se pouze s jednotlivými plochými žárovými hroby s ostatky uloženými v urně. I počet milodarů není nijak vysoký. Co je však typické pro knovízskou kulturu, to jsou tvary keramiky. Mezi nejčastější patří **zásobnice, vejčitá nádoba tzv. květináč, vejčitý hrnec, mísa, koflík, okřín a etážovitá amfora**. Jednotlivé nádoby mají až kovový lesk a to zejména díky leštění a také tuhování jejich povrchu. Oproti keramice jsou bronzové artefakty zastoupeny v hrobech velice málo. Nálezy z bronzu jsou známy pouze z depotů, které se ovšem na severním Plzeňsku nevyskytují.⁶⁷

Kultura milavečské a knovízská nejsou nijak široce v daném regionu zastoupeny. Co je ovšem pro tuto oblast typické, je **kultura nynické skupiny**. Tato kultura je pojmenovaná podle vesničky Nynice, která se nachází na jižním svahu levého břehu Mže. Povodí řeky Mže je velmi bohaté na různá naleziště. V blízkosti Nynic se nachází halštatsko-laténské **hradiště Radná**, severně se nachází halštatsko mohylové pohřebiště **v Újezdě u Sv. Kříže** a na jih se táhne řada halštatských mohylových pohřebišť **v Dolanech, Dýšině a Kyšicích**. Lid této skupiny navazoval na kulturu milavečskou, což je doloženo shodným sídelním prostorem. Známa jsou sídliště otevřená rovinná, kterých ovšem není velké množství, a potom známe také opevněná výšinná sídliště. Obytné stavby měly dřevěnou konstrukci a mohly být i částečně zahloubeny. Jako u všech kultur, tak i u nynické kultury, tvořilo pohřbívání nedílnou součást života. Hroby měly ve většině případů pravidelný kruhový tvar o průměru 2-4 metry, který označovaly kameny. Pohřeb sám s milodary ukládal lid vprostřed buď na úrovni obvodových kamenů, nebo až o 20 cm níže ve větší amfoře, vedle níž srovnával nádoby s milodary. V případě, že do hrobu byly ukládány misky, přiklápěly se buď jednou, nebo dvěma většími mísami. S pohřebním rytmem úzce souvisí i nacházená keramika. Typickým a nejvýraznějším tvarem je **amfora**, která vždy sloužila jako urna a jejímž výchozím tvarem je etážovitá nádoba. Vrchní část nádoby se postupně snižovala a proměňovala se ve vlastní hrdlo, které zůstalo esovitě prohnuté. Často zdobila amfory malá ouška, ke kterým se sbíhaly mělké vodorovné žlábkové umístité pod hrdlem. Mísy jsou většinou hlubší než je obvyklé a spodní část mají esovitě prohnutou nebo nálevkovitě zaoblenou, dno je malé a v některých případech i vtačené dovnitř. Na mísách je znát tuhování a **fasetový okraj**. Mezi další tvary nádob patří hrnečky, misky, talíře a zásobnice. Rytá výzdoba se skládá na všech nádobách ze stejných

⁶⁷ SKLENÁŘ, Karel. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2002, str. 148–150.

prvků, jimiž jsou vodorovné rýhy vroubeny řadou šikmých krátkých čárek a střídající se s mělkými úzkými žlábkami.⁶⁸

Hradiště Lipno, ležící v poloze Staré Lipno je nepravidelného oválného tvaru a nachází se asi 2 km od obce. Z nálezové situace z roku 1984 vyplynulo, že obvodový val je datován do pozdní doby bronzové.⁶⁹ Stále je zde patrná ostrožna oválného tvaru.

V Nadrybech v lokalitě „**Na Kozlu**“ bylo doloženo hradiště z pozdní doby bronzové, které ve třicátých letech 20. století prozkoumala C. Streitová. Nacházelo se na trojúhelníkovité ostrožně opevněné dvěma přepažujícími valy. Mezi nálezy patří atypický pravěký stěp, téměř čtyřicet zlomků keramiky.⁷⁰ Jako na většině lokalit, i zde je v současné době k vidění pouze několikrát zorané pole.

V obci **Jarov** byly zjištěny pozůstatky nynické skupiny z pozdní doby bronzové při průzkumu benzinovodu v osmdesátých letech 20. století. Našlo se přes osmdesát zlomků keramiky, ale bohužel zde nebyly nalezeny žádné sídelní objekty.⁷¹

Velmi významné sídliště nynické skupiny se nacházelo jihovýchodně od obce Tlučná. První nálezy pocházejí z dvacátých let 20. století. Získaný materiál čítal okolo **dva a půl tisíce zlomků keramiky** a tři celých nádob. Pro dataci sídliště v Tlučné byly velmi důležité tvary nádob a výzdobné prvky.⁷²

Pohřebiště, které patří knovízské kultuře, se nachází v obci Brdo, poblíž Manětína. Výzkumem probíhajícím **v letech 1976 – 1979** zde bylo zjištěno 11 hrobů rozdílné úpravy a obsahu, velkou část tvořily popelnicové hroby, přičemž v nejbohatším z nich se v popelnici nacházela bronzová výbava ženy. V ostatních hrobech byla uložena pouze keramika.⁷³ Ani toto pohřebiště není v současné době patrné. Opět je na jeho místě pouze zorané pole.

⁶⁸ ŠALDOVÁ, Věra. Žárové pohřebiště z konce doby bronzové v Nynicích. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1954, str. 442–456.

⁶⁹ BAŠTOVÁ, Dara a SVOBODOVÁ, Hana. Lipno, o. Hunčice, okr. Plzeň - sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985. Praha: AÚ ČSAV, 1987, str. 110.

⁷⁰ Tamtéž, str. 131.

⁷¹ BAŠTOVÁ, Dara. Jarov, o. Hromnice, okr. Plzeň–sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987. Praha: AÚ ČSAV, 1989, str. 67.

⁷² METLIČKA, Milan. Neobvyklé keramické tvary a výzdobné prvky ze sídliště nynické skupiny v Tlučné. In: *FRÝDA, František. Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1990, str. 85–92.

⁷³ KYTLICOVÁ, Olga. Brdo, o. Manětín, okr. Plzeň–sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1976–1977. Praha: AÚ ČSAV, 1981, str. 14.

Hradiště v lokalitě „Starý Zámek“ se nazývá **Planá - Radná** a nachází se na skále, která se tyčí nad řekou Berouňkou. Naproti tomuto hradišti je hradiště Nadryby „Na Kozlu“. Na hradišti Planá – Radná se v roce 1985 našlo 150 zlomků velmi dobře zachovalé keramiky, v zásypech chat se našly přesleny, závaží tkalcovského stavu i kostěné, kamenné či kovové předměty. Velmi významným nálezem je vnitřní vybavení chat, které je představováno vypálenými mazanícovými krami zdobenými pravoúhlým žlábkovaným **ornamentem meandrového charakteru**. V současné době se na hradiště nenachází žádné pozůstatky. Při vstupu na hradiště není vůbec patrné, že se na něm již nacházíme. Jen asi dva kilometry před samotným hradištěm je umístěna cedule odkazující na naučnou stezku Planá – Radná.⁷⁴

⁷⁴ BAŠTOVÁ, Dara. Planá–Radná, okr. Plzeň–sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985. Praha: AÚ ČSAV, 1987, str. 146.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska v období
mladší a pozdní doby bronzové:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Planá – Radná	hradiště	ZČM Plzeň
Brdo	sídliště, pohřebiště a hroby	AÚ ČSAV Praha
Lipno	hradiště	ZČM Plzeň
Luhov	hradiště	ZČM Plzeň
Tlučná	hradiště, mohyly	AÚ ČSAV Plzeň
Líně - Sulkov	sídliště	ZČM Plzeň
Druztová	hradiště, mohyly	ZČM Plzeň
Kozolupy	sídliště	není zjištěno
Pňovany	sídliště, mohyly	ZČM Plzeň
Chotíkov	pohřebiště, hroby	není zjištěno
Čemíny	mohyly	není zjištěno
Záluží	pohřebiště, hroby	není zjištěno
Nešov	ojedinelý nález	M Stříbro
Krsy	ojedinelý nález	ZČM Plzeň
Ostrov u Bezdruzic	hradiště	ZČM Plzeň
Šipín	hradiště	ZČM Plzeň
Třebobuz	sídliště	ZČM Plzeň
Líšťany	sídliště, mohyly	ZČM Plzeň
Náklov	sídliště	AÚ ČSAV Praha
Hunčice	sídliště	ZČM Plzeň
Koryta	hradiště	ZČM Plzeň
Jarov	sídliště, pohřebiště a hroby	ZČM Plzeň
Kaceřov	sídliště	AÚ ČSAV Plzeň
Nynice	sídliště, pohřebiště a hroby	ZČM Plzeň, Mariánská Týnice
Kotaneč	hradiště	není zjištěno
Horní Hradiště	hradiště, ojedinelý nález	ZČM Plzeň

Přílohy ke kapitole 2.2.3. Mladší a pozdní doba bronzová

Obrázek č. 9: Keramika nynické skupiny z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 10: Keramika knovízské kultury z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

2.3.Doba železná

Dobou železnou se označuje vývojový stupeň lidstva, ve kterém začali lidé používat **železo** pro výrobu zbraní a nástrojů. Tato doba trvá přes 800 let a můžeme ji rozdělit na dva menší celky, a to na dobu halštatskou a na dobu laténskou. Oba celky jsou pojmenovány podle nalezišť v Rakousku a ve Švýcarsku. Doba laténská se od té halštatské liší hladšími nástroji, jejich větší propracovaností a také zdobností.

2.3.1. Doba halštatská

Doba halštatská trvá přibližně 400 let a poté je nahrazena dobou laténskou. Název „**halštatská**“ je odvozen od naleziště v Rakousku blízko Salzburgu. Těžila se zde sůl, a proto se zde dochovaly kovové artefakty.

Stejně jako u jiných kultur i pro lid doby halštatské byla voda jedním ze základních zdrojů a také základní podmínkou pro vznik výrobních i obytných areálů. Velmi často se setkáme i s jakýmsi rezervoáry na vodu, které byly uměle vyrobené a sloužily nejen jako zásobárna vody, ale také jako **fortifikace**. Kromě vody bylo velmi důležité také dřevo a kámen, a to nejen na stavbu budov, ale také právě k výstavbě hradeb.⁷⁵

Obživu pro lid zajišťovalo zemědělství, ale také chov dobytka a doplňkově lidé provozovali také lov, rybolov a sběr. K obdělávání polí i ke sklizni se používaly zemědělské nástroje. Jejich železné součásti však patří k velmi vzácným nálezům, neboť železo bylo velmi ceněným materiálem. Často se tak proto poškozené nástroje daly přepracovat a používaly se znova. Velkou změnu v zemědělství tvoří vynález **železné radlice**. Používal se převážně typ úzké radlice a právě tato radlice umožnila obdělávat i méně kvalitní, těžké půdy. I přes to, že máme poznatky, jak a čím se pole obdělávala o tom, co se na nich pěstovalo, už máme pouze útržkovité informace. Doložena je **pšenice jednozrnka, dvouzrnka, shloučená, setá, špalda, ječmen obecný, hrách setý, vikev setá**. Vzácně se vykytuje oves a žito. Důležitou složku v zemědělství hrálo i uskladnění obilí. Zrní, které bylo určené k příští setbě, muselo být uskladněno patrně v zásobních jamách tzv. **silech**. Se zemědělstvím úzce souvisí také chov dobytka. V západních

⁷⁵ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech, 6. díl, Doba halštatská. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 31.

Čechách jsou nejhojněji zastoupeny druhy dobytka spojeného s pastevectvím, tj. tur domácí, ovce, koza a kůň. Skot se porážel velmi mladý a choval se převážně kvůli masu.⁷⁶

Se zemědělstvím úzce souvisí keramika. Hlavní výrobou keramiky zůstala stále výroba v ruce, postupně se však začala uplatňovat nová technologie, a to točení keramiky **na hrnčířském kruhu**. Velmi často se nádoby vyráběly z hrubší ostřené hlíny, ale samozřejmě se také na ruce vytvářela keramika z jemné hlíny a později se vyskytuje i keramika tuhová nebo-li s příměsí grafitu. Stejně jako zemědělské nástroje i nádoby byly opravovány a sekundárně využívány. Na počátku doby halštatské jsou stále patrné tvary a výzdobné prvky z pozdní doby bronzové. Z tvarů se objevují zásobníkové nádoby s kuželovitým žlábkovaným hrdlem a nízkým rozevřeným okrajem, nádoby s hladkým kuželovitým hrdlem a nálevkovitě rozevřeným okrajem, mísovité nádoby, hrnce s uchem, mísy, misky, talíře, malé nádobky a v neposlední řadě také **situlovité nádoby**. Jedná se o cizí tvar, který napodobuje bronzové situly jižního původu. Západočeská halštatská výzdoba je velmi střízlivá, téměř chudá. Na nádobách vyrobených v ruce je nejběžnější povrchovou úpravou lesklé černé tuhování. K plastickému členění zase u velkých nádob slouží žlábký, které kromě toho, že vytvářejí hrdlo, se objevují svisle nebo šikmo vedené na podhrdlí jednotlivě nebo v menších skupinách. Použité jsou také hluboce ryté rýhy, které vytvářejí ornamenty, jejichž základním motivem je **klikatka**. Na mísách je velmi častou záležitostí girlandová výzdoba. Ta je doplněna důlky a růžicovým ornamentem, který doplňuje meandrový ornament. Novým dekoračním motivem je tedy meandr. Provádí se rytím, vrubořezem, žlábký a malováním. Velmi neobvyklé je užití meandru na amforovitých nádobách, jako tomu bylo v Nynicích.⁷⁷

V západních Čechách je od rozhraní starší a střední doby bronzové patrná kontinuita osídlení. Velmi často sídliště kopírují povodí velkých toků, jako jsou Berounka, Mže, Úhlava nebo Úslava. Mezi formy obytných areálů patří **nehrazené rovinné areály**, které jsou v západních Čechách pouze tři. Jedním z nich je Bdeněves, která se nachází na říční terase řeky Berounky. Na konci halštatské doby se opět začínají budovat výšinné areály. Na sídlištích jsou typickými budovami **povrchové domy**. Jejich pozůstatky jsou patrné na sídlištích v Křimicích a také v Bdeněvsi. Kontinuální vývoj lze sledovat kromě výzdoby a tvarů keramiky také v pohřebním ritu. Nálezy z hrobů naznačují postupnou

⁷⁶ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech, 6. díl, Doba halštatská. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 32–33.

⁷⁷ ŠALDOVÁ, Věra. Halštatská mohylová kultura v západních Čechách - pohřebiště Nynice. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968, str. 297–391.

přeměnu v nastupující **halštatskou mohylovou kulturu**. Pohřebiště byla pravděpodobně stále všechna mohylová. Zvyk vršit nad hroby mohyly se udržel v západních Čechách po staletí. Velmi často jsou využívány již staré pohřební areály situované obvykle na mírně vyvýšených terénních polohách. Celkově bývá na pohřebním areálu až 40 mohyl. Ty mívaly kruhový až mírně oválný půdorys. Typicky charakteristickým rysem mohyl je **birituální pohřební ritus**. Žárové hroby jsou budovány se stejnou pečlivostí jako hroby pro kostrový pohřební ritus. Rozdílnosti se projevují až ve výbavě mužského a ženského hrobu. V mužských hrobech se objevují železné meče, nože a nožičky, zatímco v ženských najdeme především skleněné korálky. Pohřby v době halštatské byly často ukládány do naspů starších mohyl, stejně tak tomu bylo i později v době laténské, kdy se zase pohřby ukládaly do halštatských mohyl. Pohřby se do mohyl ukládaly do komory, která byla vytvořena z kamenů a v převážné většině měla čtvercový nebo obdélníkový půdorys. Komora se po uložení pohřbu zavalila několika vrstvami kamene. Na nalezišti v Nynicích byly také doloženy velké hroby čtvercového, obdélníkové nebo elipsovitého půdorysu, ve výjimečných případech dosahovala délka jejich osy až 700 cm. Vedle těchto velkých hrobů byly průzkumem zachyceny i malé zahloubené hroby. Ty tvořily mělké oválné jamky o průměru do 200 cm opět zavalené vrstvami kamenů.⁷⁸

Velmi důležitou kulturou v době halštatské je v západních Čechách **halštatská mohylová kultura**, jejíž začátek a konec není přesně stanoven. Vychází z milavečské kultury a nepozorovaně přechází do kultury laténské. V porovnání s rozmanitostí a bohatostí halštatských kultur ve střední Evropě tvoří západočeský soubor keramiky na množství skromnou a na nálezy nenápadnou skupinu. I přesto v této skupině můžeme sledovat plynulý vývoj bez vnějších zásahů. Centrum halštatského osídlení se oproti střední době bronzové posunulo směrem od jihozápadu na severovýchod, a proto jsou mohylové halštatské hroby nejhustěji rozloženy mezi Berouňkou a Klabavkou a dosahují až na Radnicko. Na protějším břehu řeky Berouňky je nejvýznamnějším nalezištěm **pohřebiště Nynice** a dále jsou zde patrné ojedinělé nálezy z Lhotky u Někmiře a Jarova. I když by se mohlo zdát, že se lokality shodují se staršími lokalitami milavečskými, jejich počet je značně menší. Jedním z důvodů je několikanásobně kratší doba trvání oproti milavečské kultuře.⁷⁹

⁷⁸ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech: Doba halštatská. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 78–82.

⁷⁹ ŠALDOVÁ, Věra. Halštatská mohylová kultura v západních Čechách - pohřebiště Nynice. In: *Památky Archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968, 297–399.

Co se týče keramiky, tak **sídlíštní keramika** větších užitkových nádob v hrobech je od pozdně bronzové do pozdně halštatské doby takového rázu, že ji prakticky nelze odlišit a roztrždit. Pomocnými vodítky se tak stávají hlavně tvary a výzdoba nádob, které jsou shodné s keramikou známou z hrobů. Mezi známou keramikou patří nádoby s etážovitou profilací hrdla, mísovité nádoby zdobené na pleci girlandami, mísy s girlandami uvnitř a velmi významným charakteristickým prvkem výzdoby je husté obrvení. Objevuje se ovšem i nový styl výzdoby, jako jsou **skupinky krátkých svislých nebo šikmých žlábků**, lemování důlky nebo šikmými vpichy, svazky vlasově šrafovaných linií ohraničených silnější rýhou, šrafované trojúhelníky se slunéčky a svazky svislých rýh. Mezi tvary patří **mísovité nádoby, zásobníkové nádoby, hrnce s uchy, situlovité nádoby, mísy a misky, malé nádoby a talíře**. Snad nejvýznamnější pro halštatskou keramiku je malování nádob. Jedná se o jeden ze způsobů výzdoby keramiky, který se stává jakýmsi spojovacím prvkem mezi západním a východním halštatským okruhem. Základy známe jako tuhování na černo nebo nanesením slabého povlaku na červeno. Malování je vlastně spojením obou uvedených způsobů k vytvoření barevného geometrického ornamentu provedeného tuhovou nebo smolnou barvou na červený podklad. I přes svůj původ a vliv z okolních zemí si malování zachovává lokální svéráz v ornamentice a je aplikováno na domácí tvary.⁸⁰

Kovový inventář patří v této době k velmi významným aspektům. Největší koncentrace bronzových předmětů se nacházela mezi obcí Dýšina a Kyšice. Mezi nálezy se řadí **bronzové nádoby**. Jedna z nich měla na sobě nýty a okraj byl otočený kolem olověného drátu. Další byla miskovitá s výzdobou tepaných kachniček a slunéček mezi řádky perliček. Další část inventáře tvořil poměrně bohatý soubor koňských postrojů. Našly se i zlomky **prolamovaných záponových destiček** obdélníkového tvaru, lemovaných na jednom okraji polokulovitými vypnulínami. Dalšími kovovými nálezy jsou bronzové jehlice, průvlečky, koflíky. A v jedné mohyle u Kyšic se našel i jantarový kroužek kosočtvercového průřezu s otvory ve spodní části. Z železného inventáře jsou dochovány meče a nože. U většiny mečů bohužel chybí část rukojeti. Meče a nože byly součástí nálezových souborů z hrobů s koňskými postroji.⁸¹

Pozdní doba halštatská tvoří velmi důležitou součást doby halštatské nejen díky svému pozvolnému přechodu k době laténské, ale také díky velmi intenzivnímu osídlení severního Plzeňska a největšímu počtu nálezů. Osídlení se v této době opět soustřeďuje

⁸⁰ ŠALDOVÁ, Věra. Halštatská mohylová kultura v západních Čechách - pohřebiště Nynice. In: *Památky Archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968, str. 297–399.

⁸¹ Tamtéž, str. 297–399.

v okolí řeky Berounky, Mže, Úhlavy, Úslavy a Radbuzy. Oproti předchozímu období se typy a frekvence obytných areálů do značné míry mění. Velmi časté jsou případy nehrazených výšinných areálů a budování hradišť v široké škále velikostí a typů. Jako dvorce byly označovány samostatně stojící víceméně pravoúhlé ohrazené areály o rozloze 1 – 2 ha. Jeden takový byl při leteckém průzkumu objeven i na nalezišti v Nadrybech. V zástavbě obytných areálů převládaly **polozemnice**, jejichž vnitřní konstrukce se sestávala ze dvou sloupů, které byly umístěny v protilehlých kratších stranách a nesly sedlovou střechu. Střecha byla sedlová nebo valbová a krytá slámou či rákosem. Ve dnech polozemnic se našly malé kúlové jamky, které souvisely s konstrukcí vnitřního vybavení. Mezi další stavby patří také stavby malých rozměrů sloužící jako **nadzemní sýpky** nebo seníky. Samozřejmě jsou také zásobní jámy.⁸²

V této době dochází ke ztrátě jednodušnosti, která byla představována halštatskou mohylovou kulturou. V západních Čechách přechází halštatská mohylová kultura do období, které je nazýváno pozdně halštatským či halštatsko – laténským. Inventář je ve své podstatě halštatský a přetrvává dlouho do latěnu jako **halštatská kultura v době laténské**. Pohřební ritus navazuje na mohylové pohřby halštatské, ale vedle nich se objevují malé jámové hroby, vybavené většinou jen dvěma nádobami. Těmto hrobům se říká **ploché hroby** a jsou soustředěny na severní hranici západočeské sídelní oblasti. Jsou rozmístěny na mnohem menším počtu pohřebišť než pohřby v mohylách. Pozdně halštatské a časně laténské hroby jsou doplněny poměrně dost ojedinělými nálezy bronzových a železných předmětů, z nichž většina pochází z rozrušených hrobů. Inventář plochých hrobů je značně jednodušší a jednotnější. Nejčastěji jsou v hrobech nacházeny dvě nádoby postavené na sobě. Vespod bývá mísovitá, hrncovitá, amforovitá nebo lahvovitá nádoba a na ní postavená miska, často s otvorem ve dně. Více nádob je v těchto hrobech spíše výjimkou. Velmi důležitým poznatkem je, že do hrobů byly spíše než celé nádoby dávány již rozbité nádoby, části nádob nebo jednotlivé zlomky nádob.⁸³

S pohřebním ritem samozřejmě souvisí i keramika. Ta navazuje na halštatskou a vyráběla se z **písečných hlín** často s příměsí kamínků. Vyráběna je vesměs v ruce, ale už v této době jsou některé nejmladší tvary bez předchozího vývoje dotáčeny na kruhu. I přesto je zde patrná nesouměrnost stěn, nestejná výška okraje a nestabilní dno.

⁸² VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech: Doba halštatská. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 100–113.

⁸³ ŠALDOVÁ, Věra. Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám: Pohřebišť Nynice a Žákava-Svářeč. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968, str. 1–134.

V povrchové úpravě se upouští od lesklého tuhování, i když se ještě nejspíše objeví na hrdlech některých nádob a na vnitřcích misek, kde v halštatském stylu tvoří s podkladem dvoubarevnou výzdobu. Místo tuhování mají některé nádoby hlazený, někdy až leštěný jemný povlak tmavohnědé nebo až černé barvy. Od halštatské se neliší jenom výzdobou, ale také velikostí a poměrem výšky k šířce. Mízí velké formy, jako jsou mísy i zásobníkové tvary, se kterými se setkáváme stále méně, zvláště potom v plochých hrobech se vůbec nevyskytují. U některých nádob mísovitých, amforovitých a lahvovitých, zejména však u misek, je dno vyznačeno tím, že je dovnitř slaběji nebo silněji vyduto a vytváří **tzv. omfalos**. Dalším rozdílem je, že keramika z pozdní doby halštatské je od halštatské mohylové kultury nezdobená. Mízí dokonce i dříve typické žlábkové, pozdně halštatská keramika totiž přejímá ornament sestavený z hlubokých svislých a šikmých rýh seskupovaných do dvojic, tvořících nejčastěji trojúhelníky. Vrcholy trojúhelníků uzavírají někdy motivy sluníček z důlků. Nově se používají **kolkované rostlinné motivy, lístkové vzory**, které tvoří rozetku, **esovité vzory a hrozníčkovité skupiny důlků**.⁸⁴

V pozdním halštatském období byla vyvinuta i nová bojová technika, a to **organizovaný boj útvaru**. K tomu se samozřejmě musely používat i trošku jiné typy zbraní. Těžký meč je tak nahrazen nožem – sekáčem a kopím. Nože – sekáče jsou rovné úzké a postupně prohnuté s tvarovanou rukojetí, obloženou bronzem nebo kostí. Většina mečů je řazena do časně laténského období, jsou stočené a mají jednoduchý tvar řapu jílice.⁸⁵

V obci Kyšice se v poloze „U lípy“ při průzkumu jedné z melioračních rýh pod vrstvou ornice v roce 1990 našel objekt, který je **zahloubeným žárovým hrobem**. V hrobě byly uloženy čtyři nádoby, přičemž lahvovitá nádoba, která stála u jihovýchodní stěny, sloužila jako popelnice. O tuto lahvovitou nádobku se také opírá celá datace hrobu, a to díky jejím výzdobným prvkům. Kromě keramiky se také našly zbytky uhlíků, které pocházely z okolního porostu.⁸⁶

Hradiště v obci **Dolní Hradiště** se nachází nad soutokem Střely a Kralovického potoka. V roce 1985 zde byla při revizním průzkumu sebrána pozdně halštatská keramika.

⁸⁴ ŠALDOVÁ, Věra. Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám: Pohřebiště Nynice a Žákava-Sváreč. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968, str. 1–134.

⁸⁵ Tamtéž, str. 1–134.

⁸⁶ METLIČKA, Milan. Pozdně halštatský žárový hrob z Kyšic. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské Muzeum, 1992, str. 109–115.

V současné době se hradiště nachází na louce, kde nejsou patrné žádné pozůstatky po archeologickém výzkumu a ani po pravěkém osídlení.⁸⁷

Na hradišti Planá-Radná, které se zdvihá nad řekou Berounkou, byly nalezeny zlomky keramiky. Dnes je toto hradiště označeno **jednou informační tabulí**, která se nachází asi kilometr od hradiště, a není tudíž nijak dobře umístěna.⁸⁸

V roce 1987 došlo **v obci Nýřany** při výkopu garáže na soukromém pozemku pana Stanislava Rohrsetzera k narušení zásobní jámy hruškovitého tvaru, která obsahovala velké množství zvířecích kostí, keramiku a železnou sekerku s čtverhrannou tulejí. Nyní se na místě nálezů nachází garáž.⁸⁹

⁸⁷ BAŠTOVÁ, Dara. Dolní Hradiště, okr. Plzeň – sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985. Praha: AÚ ČSAV, 1987, str. 62.

⁸⁸ BAŠTOVÁ, Dara. Planá-Radná, okr. Plzeň – sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985. Praha: AÚ ČSAV, 1987, str. 146.

⁸⁹ BAŠTOVÁ, Dara. Nýřany, okr. Plzeň – sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987. Praha: AÚ ČSAV, 1989, str. 125.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska v období
doby halštatské:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Dolní Hradiště	hradiště	ZČM Plzeň
Kyšice	mohyly	ZČM Plzeň
Dolany	mohyly	ZČM Plzeň
Nynice	pohřebiště	ZČM Plzeň, Mariánská Týnice
Planá-Radná	hradiště	ZČM Plzeň
Skupeč	sídliště	ZČM Plzeň
Křimice	pohřebiště	ZČM Plzeň
Tlučná	pohřebiště	AÚ ČSAV Plzeň
Plasy	sídliště	ZČM Plzeň
Pňovany	hradiště, mohyly	AÚ ČSAV Plzeň
Újezd nade Mží	pohřebiště	AÚ ČSAV Plzeň
Všeruby	ojedinělý nález, sídliště	ZČM Plzeň
Nečtiny	pohřebiště	ZČM Plzeň
Ostrov u Bezdružic	hradiště	ZČM Plzeň
Dýšina – Kokotsko	mohyly	ZČM Plzeň
Dýšina	ojedinělé nálezy	ZČM Plzeň

Přílohy ke kapitole č. 2.3.1. Doba halštatská

Obrázek č. 11: Infotabule naučné stezky Planá – Radná (foto autorka 2012).

Obrázek č. 12: Ukázka keramiky z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

2.3.2. Doba laténská

Doba laténská je stejně jako doba halštatská součástí doby železné. Tradičně je spojována s **Kelty**, na našem území tedy s kmenem Bójů. Právě Keltové ovládli většinu střední a západní Evropy a jejich laténská kultura dala celému období své jméno. Jméno se vyvinulo z prvního objeveného naleziště této kultury ve Švýcarsku, La Tène. Velmi významný je pro tuto kulturu „**laténský sloh**“, který se stal uměním pro dvorské kruhy a inspiroval se řeckými a etruskými vzory. Zejména našel inspiraci ve figurálních a rostlinných motivech, jako jsou palmy, úponky nebo lotosový květ.⁹⁰

Kolem roku 400 př. n. l. došlo k výrazné klimatické změně. Prudké ochlazení nastalo během pouhých deseti let, a proto mělo vážné hospodářské důsledky. Tato změna způsobila nižší intenzitu osídlení, která se projevila ve střední i západní Evropě a také v Čechách. Velmi důrazně byly studovány i půdní poměry ve vztahu k laténskému osídlení. Z toho vyplývá, že laténské sídelní aktivity doprovázené zemědělskou výrobou se neomezovaly na nejúrodnější půdy, ale využívaly i méně kvalitní půdy. Velkou roli totiž hrála blízkost vody, která se nepoužívala pouze k základním součástem života, ale také k řemeslným a zemědělským činnostem. V západních Čechách je proto zjištěno osídlení opět v povodí řek **Mže, Radbuzy, Úslavy, Úhlavy, Střely a Berounky**.⁹¹

Obytné areály zahrnovaly nejen prostor sloužící k bydlení, ale také skladovací, odpadový a výrobní areál. Formy obytných areálů procházejí v době laténské určitým vývojem. Na celém území převažuje forma nehrazeného rovinného obytného areálu. Postupně se také začínají objevovat hrazené rovinné obytné areály tzv. **dvorce**.⁹² Nejvýznamnější skupinou byly vždy opevněné polohy, hradiště. Opevnění spočívalo ve valu nebo v příkopu. Mimo umělou **fortifikaci** se využívalo i přirozeného prostředí, které se samo nabízelo. Jednalo se o nápadné ostrožny nebo výběžky vrchů, izolované kopce nebo stolové hory. Umělá fortifikace byla tvořena dubovou palisádou a rovněž vnitřní líc měl podobu dřevěné stěny. Kamenito-zemitou výplň tělesa mezi oběma líci zpevňovala hustá konstrukce z dřevěných roštů. Šíře hradby závisela na strmosti nebo dostupnosti svahů i na významu místa v obraně.⁹³ Pro rozsáhlé hrazené výšinné areály se ujal termín **oppidum**. Oppidum se od ostatních hradiště lišilo typem fortifikace, velikostí ohrazené plochy,

⁹⁰ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 169–170.

⁹¹ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 23.

⁹² Tamtéž, str. 30.

⁹³ DRDA, Petr a RYBOVÁ, Alena. Keltové a Čechy. Praha: Academia, 1998, str. 58–79.

strukturou zástavby, počtem obyvatel a zejména existencí politických, hospodářských a obchodních funkcí. Kolem oppid byla patrná fortifikace, která vytvářela takřka souvislý obvod. Na přístupových místech se fortifikace zesilovala dalšími předsunutými hradbami nebo jinými obrannými prvky, jako jsou příkopy, násypy a palisády. Vstup do ohrazeného prostoru byl umožněn **bránou klešťovitého typu nebo bránou komplexního typu**. Uvnitř oppid jsou téměř vždy doloženy tzv. akropole. Ty byly situovány na nejvyšších místech. Typickou stavbou v sídelním areálu je polozemnice. Její členění vnitřního prostoru dokumentují dřevěné příčky, resp. jejich základové žlábků. V západní polovině chaty byla umístěna otopná a další zařízení k práci. Kromě polozemnic se v areálech nacházely také **povrchové domy**. Tyto domy mají pravoúhlý půdorys čtvercový až obdélníkový a jejich plocha se pohybuje kolem 20m². V areálu se dochovala i venkovní ohniště, která byla umístěna na povrchu nebo v jámě, ale jejich funkce bohužel není známa, zásobní jámy, které měly dno vyložené kameny.⁹⁴ Keltové také dokázali budovat i studny a cisterny, které byly vyloženy dřevěnými dubovými trámy. Dna studen a cisteren byla vykládána kameny. V prostorách studen nebo cisteren se kromě zvířecích kostí, keramických střepů a množství opracovaného dřeva našly také usazeniny obsahující rostlinné zbytky a pylová zrna. Z těchto aktuálních nálezů a jejich interpretací lze odvodit, že Keltové byli schopni budovat i důmyslný a účinný **filtrovací systém**.⁹⁵

Základem obživy v době laténské bylo zemědělství. Mezi pěstované plodiny patří **čočka jedlá, pšenice jednozrnka, dvouzrnka, špalda a obecná, ječmen obecný, vikev setá, mák, konopí, len setý a hrách setý**. K obdělávání těchto plodin se používaly železné zemědělské nástroje. V nich je patrný další vývoj, největší je ovšem zaznamenán ve vývoji železné radlice, která je zpočátku úzká, masivní, špičatá s otevřenou tulejí a později ji vystřídá široká, plochá radlice s bočními laloky místo tuleje. Dalšími nástroji k obhospodařování půdy jsou i motyka, rýč, lopata a kopáč. K uchování zrna pro příští setbu sloužily zásobní jámy. Ale člověk se neživil pouze zemědělskými plodinami, ale také chovem domácích zvířat, lovem a rybolovem.⁹⁶

V souborech předmětů, které pocházejí z polozemnic, lze nalézt nejružnější artefakty. Což dokládají nálezy přeslenů, které byly vyrobeny z keramické hmoty. Jednalo

⁹⁴ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 38–52.

⁹⁵ Hora Vladař vydala trámy z dubů pokácených před tisíciletími. <http://vary.idnes.cz> [online]. 2010 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/obrazem-hora-vladar-vydala-tramy-z-dubu-pokacenyx-pred-tisiciletimi-1jt-/vary-zpravy.aspx?c=A101014_161950_vary-zpravy_sou.

⁹⁶ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 53–58.

se o jakési setrvačníky umožňující navíjení příze na vřetánko. Dalším artefaktem bylo závaží, na jehož výboru se používala sušená nebo pálená hlína. Mělo se používat i jako zátěž rybářských sítí. Obvykle se v polozemnicích najde pouze jeden kus. A snad největším souborem artefaktů, které můžeme nalézt v polozahloubených laténských obydlích je soubor šperků. Převážně se vyskytují v pohřebním kontextu. Nejčastější jsou skleněné náramky. K velmi ojedinělým nálezům patří zlomky **sapropelitového náramku**, bronzových náramků nebo náramků z drahých kovů.⁹⁷ Ke skleněným výrobkům patří také skleněné korálky. Nacházejí se však ve velmi malém množství. K výrobě ozdob se používalo také zlato, to se tavilo v drobných miskovitých či vaničkovitých keramických **tyglících**.⁹⁸

Keramika je v době laténské zastoupena především nádobami, ale i technickými, ozdobnými a symbolickými předměty. Podle funkce můžeme keramiku rozdělit na stolní, tj. jemná točená keramika, kuchyňskou tj. v ruce dělanou a dotáčenou, zásobní, sem patří zásobnice, hrnce, mísy, a přepravní keramiku. Jemná točená keramika se vyznačuje hrubším provedením a jejími nejčastějšími tvary jsou **hrncovité nádoby, situly, baňaté lahve a mísy na nožce**. Nádoby mají plastickou výzdobu. Používají se vývalky, žebra, žlábků, lineární motivy uvnitř nádob. Dalším typem keramiky je hrubá keramika. Ta byla vyráběna v ruce z materiálu s příměsí hrubších částic. Mezi vyráběné tvary patří vyšší hrncovité a nižší mísovité nádoby, v západních Čechách jsou specifickým tvarem zásobnice. Pro hrubou keramiku je typické drsnění povrchu nádob, které se vyskytuje ve variantách chuchvalcovité, mramorovité, struhadlovité nebo hloubkové. Výzdoba této keramiky je poměrně vzácností, ale mohou se vyskytnout pouze vrypy, důlky nebo rýhy. Keramika, která byla také zhotovována v ruce, ale poté dotáčena na kruhu, tvoří další část keramického souboru. Jedná se o **grafitovou keramiku**. Vyráběn byl především jeden typ nádoby, a to hrncovitá až situlovitá nádoba v různých velikostech. Charakteristickým výzdobným prvkem této nádoby byla **kolkovaná výzdoba pod hrdlem**, provedená kontinuálním řazením kolků tvaru obráceného G. Nejčastějším nalezištěm této grafitové keramiky je Morava a jižní Čechy.⁹⁹

Velká změna oproti době halštatské je patrná i v pohřbívání. Typická je pozice těla zemřelého. Tělo je do hrobu ukládáno na záda s hlavou směřující s většími či menšími

⁹⁷ NEÚSTUPNÝ, Evžen, JOHN, Jan. Příspěvky k archeologii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 214–215.

⁹⁸ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 80.

⁹⁹ Tamtéž, str. 98–102.

odchylkami k severu. Někdy je tělo chráněno rakví nebo dřevěnými deskami, případně pouhým textilem nebo obalem. Do hrobu zesnulého doprovázela jeho nejosobnější výbava, totiž šat. Část mužů mohla být uložena s více či méně kompletní zbrojí. Bez zbroje, jen s osobním šperkem, byly ukládány do hrobu i členové jiných sociálních skupin. Šat mužů byl méně rozmanitý než ženský. Ženy tak byly pohřbívány s ozdobami určenými pro paže a zápěstí, stejně tak pro kotníky. K pohřebnímu ritu přestalo patřit ukládání nádob a masité potraviny do hrobové jámy. Důležité je zdůraznit, že byly opět prováděny oba typy pohřebního ritu, avšak žárový ritus trval nadále jako projev domácích tradic.¹⁰⁰ Nacházeny jsou malé popelnicové hroby v jamkách a jim podobné hroby bez popelnic, se žárovým pohřbem nasypáním do vyhloubené jamky, další jsou hroby obdélníkového nebo oválného tvaru, mírně zahloubenými, krytými menšími kameny a v neposlední řadě jsou také doloženy velké obdélníkové hroby o rozměrech 2 x 3 m.¹⁰¹

Nekeramické předměty, které se našly v sídlištním kontextu, patří kovové předměty. Jejich nálezy jsou ale velmi vzácné. Doložen je **obousečný železný meč** a spolu s ním i bronzová nebo železná plechová pochva, velmi vzácně se objevuje krátký železný mečík s pseudoantropomorfní rukojetí, známé jsou také nálezy kopí a oštěpů, které mají listovitý nebo užší tvar hrotu. Představiteli společenského postavení byly **bronzové a železné ostruhy**, součásti jezdecké výbavy. Nejcharakterističtější jsou však pro dobu laténskou spony. Bronzové a železné spony se od sebe lišily konstrukcí tj. různými typy vinutí nebo způsobem připojení patky.¹⁰²

Nejdůležitější složkou doby laténské je výroba mincí, tzv. **duhovek**. Jednalo se o důležitý prostředek směny a jeden z hybných činitelů dálkového obchodu. Ražená mince navenek demonstrovala prestiž kmenového společenství a jeho představitelů. Výroba mince ovšem zůstala vyhrazena jen nejvýznamnějším správním střediskům. V Čechách se jednalo o Závist a Stradonice. I v okruhu jejich vlastních mocenských elit bylo disponování drahým kovem k výrobě polotovarů mincí svěřeno do rukou jen nemnoha vyvolených. Setkáváme se tak s výrobním zařízením k výrobě **střížků** pouze v několika dvorcích. Zdroje zlata jsou již dnes známy, byly to česká rýžoviště, ovšem

¹⁰⁰ DRDA, Petr a RYBOVÁ, Alena. Keltové a Čechy. Praha: Academia, 1998, str. 104–108.

¹⁰¹ SOUDSKÁ, Eva. Hrob s maskovitou sponou z Manětína-Hrádku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1968, str. 451–467.

¹⁰² VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 104–108.

zdroje stříbra zůstávají stále blíže neurčena. I v západních Čechách se setkáváme s nálezy mincí, a to v Nýřanech na Plzeňsku, kde se dochovaly dvě stříbrné keltské mince.¹⁰³

Další poznatky o lidu doby laténské jsou doloženy díky dobře reprezentované kategorii kamenných artefaktů. Jsou zde zastoupena mlecí zařízení, jako produkty domácí či specializované kamenické výroby. K mletí obilí se používaly tzv. **ruční mlýnky**, což byla plochá drtidla. Postupně se začal používat mlýnek tzv. **řeckého typu**, který se sestával z deskovitého ležáku a oválného až obdélníkovitého běhounu s násypným otvorem. Nově byl zaveden také **dvojdílný okrouhlý rotační žernov**, sestávající se ze spodního ležáku s mělkým otvorem pro osu na horní konvexní straně a z horního běhounu s konkávní horní i dolní stranou.¹⁰⁴

Jediným čistě laténským pohřebišťem v regionu severního Plzeňska je pohřebiště v Kralovicích u Plzně. Toto pohřebiště prozkoumal už **F. X. Franc v roce 1895** a objevil zde skupinu asi 30 hrobů. Několik z nich popsal jako sotva znatelné mohylky. Nádoby, které se dochovaly v mohylkách z kamenité hlíny, neobsahovaly žádné pohřby. Z tohoto poznatku se usuzuje, že se tedy nedají spojit s **plochými žárovými hroby citolibského typu**. Z obsahu pohřebiště je neznámější bronzová spona s patkou v podobě ptačí hlavičky. Dále k důležitým předmětům patří i meče, které se našly jak v hrobech žárových, tak i kostrových. Jeden z mečů měl čepel při řapu tulipánovitě vykrojenou a na velké části jeho čepele se zachovala výzdoba dvou podélných širokých pruhů z příčných řádků tremolovitě vbíjených obloučků. Kromě mečů obsahovaly kostrové hroby i sekáče, dva velké a jeden malý železný kruh. Tyto kruhy jsou patrně pozůstatky udidla. Z keramiky máme velmi málo nálezů, neboť se našlo jen po dvou nebo třech nádobkách. Jednalo se o větší zaoblenou dvojkónickou, na kruhu obtočenou nádobu s vodorovnými žlábkami, které vytvářely na její vrchní části ploché vývalky, další byla **zdobená miska braubašského typu** a našla se také velká v ruce pracovaná nádoba ještě pozdně halštatského profilu. V hrobové výbavě s ní byly obsaženy i tři modré skleněné korálky, dva železné kroužky a zbytky železného nože. Z těchto poznatků vyplývá, že kralovické pohřebiště tvoří kulturně vyhraněnou skupinu, která se od mohyl obyvatelstva a od halštatsko-laténských

¹⁰³ DRDA, Petr a RYBOVÁ, Alena. Keltové a Čechy. Praha: Academia, 1998, str. 161–162.

¹⁰⁴ VENCLOVÁ, Natalie. Archeologie pravěkých Čech 7. díl, Doba laténská. Praha: AÚ AVČR, 2005, str. 117–118.

plochých hrobů žárových. Patrně se tedy jedná o nový etnický prvek příbuzný s osídlením z Bavorska a Solnohradska.¹⁰⁵

V obci Vochoy byly terénním řezem severně od silnice vedoucí k Stříbru v roce 1984 zjištěny sídlištní objekty datované do doby laténské. V devadesátých letech se prováděl další výzkum a byla získána keramika, železná struska a **zlomek skleněného náramku**. Všechny nálezy spadají do mladolaténského období.¹⁰⁶

Záchranný výzkum polykulturního sídliště se uskutečnil **v roce 1995 v Nýřanech**. Nalezen byl skleněný náramek se čtyřmi žebry, z nichž dvě střední jsou perličkovaná. Jednalo se o kobaltově modré průsvitné sklo.¹⁰⁷

¹⁰⁵ JANSOVÁ, Libuše. Datování laténského pohřebiště v Kralovicích u Plzně. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1961, str. 268–273.

¹⁰⁶ REZÁČ, Milan. Mladolaténské sklo v západních Čechách: Katalog sídlišť, hrobů, mincí a jednotlivých dokladů mobility v období Lt(B)C-D. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2004, str. 159–173.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 165.

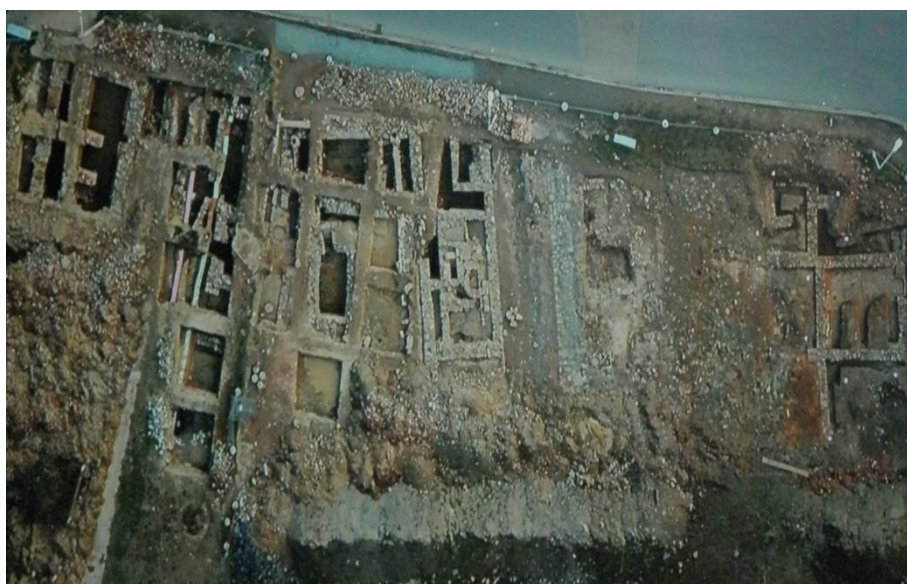
**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska v období
doby laténské:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Kralovice	sídliště, ojedinělý nález	ZČM Plzeň
Kozolupy	sídliště	není zjištěno
Líně	sídliště	není zjištěno
Vejprnice	sídliště	ZČM Plzeň
Vochov	sídliště	ZČM Plzeň
Nýřany	sídliště, 2 mince	ZČM Plzeň
Manětín-Hrádek	ojedinělý nález	Mariánská Týnice

Přílohy ke kapitole č. 2.3.2. Doba laténská

Obrázek č. 13: Nálezy z doby laténské z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 14: Průzkum naleziště v Kralovicích, převzato z Muzea a galerie v Mariánské Týnici, snímek z interaktivní tabule, dne (21. 3. 2013).

2.4.Doba římská

Doba římská ve střední Evropě zaujímá zhruba **400 let** nového letopočtu. Označení doba římská používáme i na našem území, ovšem nedokládá to intenzivní vliv Říma. Přímý politický tlak Římské říše zažily Čechy v období Marobudovy říše. Proto je třeba tento pojem chápat jako tradiční archeologické označení pro období 50/30 př. n. l. až 375 n. l. Nejedná se tedy o období, ve kterém by Čechy byly pod vlivem Římské říše.¹⁰⁸

Sídliště spadající do tohoto období bylo v Čechách prozkoumáno velké množství, ovšem na území severního Plzeňska se nachází pouze jedno **sídliště v Hodyni u Kralovic**. Bohužel není známa celková struktura osídlení, nevíme, zda byla sídliště nějak hierarchicky uspořádána. Z toho samozřejmě vyplývají i nemalé poznatky o hospodářství. I z těchto nemalých poznatků můžeme ovšem doložit, že sídliště jsou představována neopevňenými osadami v nížinách. Nejrozšířenějším a jediným nalezeným typem objektů jsou **polozemnice**, které mají zpočátku obdélníkový půdorys s kůly ve středech kratších stěn. Později dochází k převaze šestikůlových polozemnic s půdorysem širokého obdélníka. Toto uspořádání převažuje až do doby stěhování národů. Orientace polozemnic je relativně ustálená, kdy delší strana je situována ve směru V – Z. Stavby mají sedlovou střechu a díky výklenku v jižní stěně se zde předpokládá vchod. Předpokládá se, že konstrukce stěn je provedena tradiční metodou, a to vyplétání stěn proutím omazaným hlínou a podlahu tvořila pouze udusaná hlína.¹⁰⁹ Dalšími stavbami, které se v osadách stavěly, byly **špýchary**. To jsou stavby čtvercového půdorysu ve většině případů vymezené čtveřicí kůlů. Obytné domy nesloužily jenom k bydlení lidí, ale také k ustájení dobytka. Mezi další typy objektů patří železářské pece se zahloubenou nístějí, které byly ve skupinách zahloubených objektů. Samozřejmě se vyskytovaly také keramické či chlebové pece.¹¹⁰

Základem hospodářství byla kombinace rolnictví a chovu dobytka. Z plodin se pěstoval **ječmen, oves, len, proso, hrách a bobý**. Z dobytka se chovaly ovce, kozy, prase, kůň, kur, husa a hovězí dobytek. Pole se orala radlem s vodorovným plazem nebo

¹⁰⁸ DROBERJAR, Eduard. Archeologie pravěkých Čech 8. díl, Doba římská a stěhování národů. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 11.

¹⁰⁹ NAŠINCOVÁ, Štěpánková. Srovnání sídlišť starší doby římské v jižních a západních Čechách. Plzeň, 2007. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická, str. 30.

¹¹⁰ DROBERJAR, Eduard. Archeologie pravěkých Čech 8. díl, Doba římská a stěhování národů. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 41–54.

bezplazovým hákem, novinkou bylo oradlo plužního typu, které už oranici obracelo. Pole se obhospodařovala střídavě tzv. **divoká polní soustava**.¹¹¹

Lov a rybolov stejně jako v předchozím období představovaly pouze doplňkový zdroj obživy. Oblíbenou lovnou zvěří byl jelen, a to nejen díky svému masu, ale i díky paroží, které se sbíralo. Lovil se také **bobr, divoké prase, jezevec, medvěd, srnec, zajíc, jeřáb a špaček**.¹¹²

Výroba keramiky patřila k základním odvětvím i v době římské. Bohužel se technologie její výroby vrací před dobu laténskou. Nálezy **točené keramiky** dokládají osídlení lokalit, které byly osídleny už v době laténské. Tvarová a výzdobná podobnost mezi laténskými a římskými nádobami dokládá složitost situace. Napodobována byla zejména jemná na kruhu točená laténská a nikoliv hrubá keramika. Ve starší době římské se keramika zdobila tenkými rytými liniemi, jejichž vymezené plochy se vyplňovaly vpichy. Vzory se vyskytují pouze na podhrdlí a na plecích. Postupem času byla keramika vyráběna pouze v ruce a typickým tvarem se stal tzv. **plaňanský pohár**. Jedná se o nádobu na štíhlé nožce s širokým ústím a ostře utvářenými plecemi. Na výdutí se pohár často zdobil jemnými rytými liniemi, vytvářející meandry, pásy vyplněnými klikatkami, psaníčky apod. Pro jemnou keramiku byly v tomto období typické ostře utvářené tzv. **fasetové okraje**. Hrubou keramiku představovala široká škála mís s esovitou profilací či se zataženým okrajem. Tento typ keramiky byl typický pouze pro každodenní používání, nikoliv pro pohřbívání. V posledním stupni vývoje plaňanské nádoby mizí a typickým představitelem se stávají hluboké mísy tzv. **teriny s nízkým hrdlem** přecházejícím do výrazné výdutě nebo s níže položenou výdutí a výraznými plecemi. Na výzdobu nádob se nově používá **ozubené kolečko**. Úprava povrchu ovšem zůstává dále nezměněna a jemná keramika nese leštěný černý povrch, zatímco hrubá keramika vykazuje širokou škálu povrchů od hlazeného až po velmi hrubé drsnění.¹¹³

Zajímavou součástí života lidu doby římské byly samozřejmě šperky a ozdoby, mezi ně můžeme řadit i **spony**. Ty se vyráběly z bronzu, železa a popřípadě mosazi. Z počátku se objevovaly pozdně laténské spony, do nichž spadaly spony s prohnutým lučíkem nebo spony s obloukovitě vyklenutým lučíkem. Tyto spony samozřejmě přetrvávaly ještě nějakou dobu v mladším období, ale začínaly se objevovat i tzv. **importy**.

¹¹¹ BUCHVALDEK, Miroslav a kol. Dějiny pravěké Evropy. Praha: SPN, 1985, str. 193.

¹¹² DROBERJAR, Eduard. Archeologie pravěkých Čech 8. díl, Doba římská a stěhování národů. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 58.

¹¹³ Tamtéž, str. 68–72.

Za import se dnes považují spony výrazně členěné se dvěma uzlíky na lučíku, spony výrazně členěné, spony s křídélky na lučíku. Posledním vývojovým stupněm spon byly **silně členěné spony, spony vendické, trubkovité, s vysokým zachycovačem, kolínkovité nebo s válcovou hlavicí**. Z jednotlivých nálezů je patrná jistá kontinuita. Nedá se tedy říct, že by jeden rok skončila jedna spona a začala se vyrábět nová, i proto je těžké určit přesné stáří, případně období, do kterého daná spona spadá. Oproti sponám byla jehlice, další součást oděvu, daleko méně zdobená a také její vývoj netrval tak dlouho. Z hlediska šperků je ovšem nejzajímavější, že ačkoli Germáni přejímali užívání římských ozdob a šperků, v případě náušnic tomu tak nebylo. Na území Čech se náušnice nevyskytují.¹¹⁴

Stejně jako v přechozích obdobích i v době římské patřily zbraně k velmi ceněným předmětům. Naprostá většina zbraní, ale i ostatní železné předměty, prošla žárem a část z nich byla úmyslně deformována. Prozatímní poznatky ukazují na nízkou kvalitu železných předmětů. Z výstroje se nalézají **pochvy mečů, různá kování, nákončí dřevěných pochev a poutka**. Oproti zbraním se více nálezů dochovalo ze skupiny nástrojů a nářadí, neboť se jedná o základní denní předměty, ale jejich druhé spektrum není nikterak široké. Dochovaly se sekery, nože, pérové nůžky, rydla a šicí jehly.¹¹⁵

Nejdůležitější část při bádání o způsobu života lidu doby římské se dozvídáme z pohřebního ritu a pohřbívání jedinců. Postupným výzkumem jsme došli k závěru, že se římská pohřebiště zakládaly zcela nově. Z předchozího období se stále využívá **žárový pohřební ritus**, a proto se pohřby nespálených těl objevují pouze výjimečně. Pokud se jedná o takový hrob, je to hrob, který je mimo hlavní pohřebiště a má velmi bohatou výbavu. Z hlediska výbavy ovšem dochází k velké změně. V hrobech se začínají více objevovat zbraně a nástroje od mečů až po nože, ale novinkou ve výbavě jsou železné klíče s očkem pro zavěšení na opasek. Patrně souvisejí s výrobou skříněk, které sloužily pro uložení cenností. Mezi další nálezy v těchto hrobech patří také cvočky z bot, tzv. **vojenské talíře, kování pochev mečů a kování opasků**. Neméně bohaté jsou i ženské hroby, jejichž výbava obsahuje různé typy závěsků, zápon, perel a jehlic. Objevuje se také importovaná keramika a jiné předměty římské provenience. Postupně dochází k ubývání

¹¹⁴ DROBERJAR, Eduard. Archeologie pravěkých Čech 8. díl, Doba římská a stěhování národů. Praha: AÚ AV ČR, 2008, str. 71–85.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 85–90.

hrobové výbavy, ale stále převažuje žárový rítus, i když se postupně začíná objevovat opět kostrový, který souvisí se stěhováním národů.¹¹⁶

Nejvýznamnějším nalezištěm v regionu severního Plzeňska je bezpochyby **sídliště v Hodyni u Kralovic**. Sídliště se rozkládalo v délce 150 m ve východní části obce na mírném svahu. Výzkum zde probíhal v roce 1965 a byl proveden čtyřmi sondami rozmístěnými v okolí silážní jámy, ve které se našly keramické střepy. Doloženo je 5 objektů, z nichž jeden je interpretován jako zahmloubená **chata pravidelného obdélníkového půdorysu**. Kůly chaty byly původně upevněny drobnými kameny. Výplň chaty byla tvořena souborem keramiky, uhlíky, kousky vypálené mazanice s otisky prutů a dřev a kamenný brousek. Keramický inventář z celého sídliště odpovídá mladší fázi doby římské.¹¹⁷ Největší zachovaná část keramiky pochází z velkých zásobníkových tvarů. Z jemnější keramiky se našlo odsazené dno menší, nejspíše **pohárovité nádoby**, zdobené rýhováním nebo hřebenkováním. Celkově je ovšem zdobení keramiky velmi ojedinělým prvkem. Kromě keramiky se v chatách a zásobních jamách našly také zvířecí kosti, které patřily skotu, vepři domácím, vepři divokému, koze nebo ovcí. Poměrně velmi častý je výskyt koňských kostí. Naprosto unikátním nálezem je ovšem doklad ohniště ohraničeného a přikrytého kameny.¹¹⁸

V obci **Tlučná** byl v roce 1932 dr. B. Bayerem objeven hrob, který je datován do mladší doby římské. Nález zde tvoří nádoba a v ní několik žárem narušených kůstek. Povrch nádoby, který má černohnědou barvu a původně byl uhlazen, je navíc poměrně bohatě zdoben **klikatkou**.¹¹⁹

¹¹⁶ ROUŠALOVÁ, Zuzana. Vývojové trendy archeologického bádání o době římské a stěhování národů v ČR: retrospektivní analýza. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická, str. 23–25.

¹¹⁷ NAŠINCOVÁ, Štěpánková. Srovnání sídlišť starší doby římské v jižních a západních Čechách. Plzeň, 2007. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická, str. 25–26.

¹¹⁸ MOTYKOVÁ-ŠNEIDROVÁ, K. Osada ze starší doby římské v Hodyni u Kralovic. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1966, 296–309

¹¹⁹ DOUBOVÁ, Marie. Tlučná: okr. Plzeň - sever. Výzkumy v Čechách (BZO) 1969. Praha: AÚ ČSAV, 1972, str. 157–158.

**Přehled lokalit archeologických nalezišť na území severního Plzeňska
v období doby římské:**

Naleziště	Artefakty	Uloženo
Hodyně	sídliště	ZČM Plzeň
Tlučná	pohřebiště	ZČM Plzeň
Kyšice	mincovní nález	NHM Vídeň
Vejprnice	sídliště	ZČM Plzeň

Přílohy ke kapitole č. 2.4. Doba římská

Obrázek č. 15: Keramika doby římské z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 16: Pohled na obec Hodyně u Kralovic převzato z: <http://www.mapy.cz/#x=13.535421&y=49.960564&z=15&l=15> dne (27. 3. 2013).

3. VYBRANÉ KAPITOLY Z PRAVĚKÉ ARCHEOLOGIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA

3.1. Nejvýznamnější lokality - popis, vývoj a významné nálezy

Vocho

Severně od obce Vocho v blízkosti bývalé kruhové cihelny podniklo Západočeské muzeum v roce 1952 průzkum jedné ze tří kulturních jam, které se nacházejí na poli. Pole tvoří východní okraj vochového sídliště s **volutovou a vypíchanou keramikou**. Z tohoto naleziště pochází také známá **soška neolitické venuše**. Zkoumaná jáma zabíhala do pole užším pruhem. Měla tvar nepravidelného obdélníku a na jejím dně ve středu se nacházelo ohniště s hojnými zbytky dřevěného uhlí. Již při prvním výkopu se ukázala značná různorodost. Mladé volutové střepy byly pomíchány s mladší vypíchanou keramikou, několik střepů svědčilo také o výskytu moravské malované keramiky a jeden střep měl hluboké přímočaré rýhování.¹²⁰

V jámě byly postupně odkryty **čtyři kulturní vrstvy**. První kulturní vrstva obsahovala zlomky hrubé keramiky ze žlutky, z tmavého materiálu jemně písčitého, nebo i ze šedého a okrově zbarveného jílu se zrnky slídy. Pochází odtud také střep z podhrdlí s pozoruhodnou výzdobou. Na jeho prohnuté části je jakési ukončení 2 protilehlých rytých volut, vyplněné drobnými oválnými vpichy. Další nalezený materiál je zdobený klikátkou, vytvořenou drobným trojbokým vpichem a rýžkou. Zvláštní výzdobu mají zlomky s vroubkovaným okrajem, které jsou pod okrajem zdobeny řádkami velkých **dvojpichů**, k nimž se pojí pás z dlouhých šikmých rýh, hluboce a ne dost pravidelně rytých, nebo s vodorovným rýhováním. V druhé vrstvě se našel především materiál volutový, dále střepy s nízkými oploštělými pupky, s vrypy prstů a jeden s nalepenou důlkovanou lištou. Některé zlomky keramiky z této vrstvy patří vypíchané keramice. Ve třetí vrstvě se nacházel opět volutový materiál podobný tomu z předchozích vrstev. Rytá voluta je přerušovaná podlouhlými vpichy, vyplněná jedním řádkem vpichů nebo mnoha drobnými vpichy. Na jednom střepu se zachoval zbytek černého barviva v pásu. Čtvrtá vrstva tvořila

¹²⁰ ČTRNÁCT, Václav. Jáma s volutovou keramikou u Vochova na Plzeňsku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1953, str. 443–447.

spodek jámy a byla nejtenčí ze všech vrstev. Opět se zde nacházel volutový materiál, který byl ve všech vrstvách velmi podobná materiálu z Kamenomostu.¹²¹

Jáma obsahovala také lepenici, která byla ovšem téměř rozdrčená, takže se dochovaly jen větší zlomky a další zlomky s otisky dřeva. Zastoupení zde měla také pazourková industrie. Mezi další nálezy z vochovské jámy patří také malý **kopytovitý klínek, úlomek spilitové sekerky a zub přežvýkavce**.¹²²

Na základě obsahu vochovské jámy a jednotlivých vrstev lze usuzovat, že ji lze zařadit do velmi pozdního neolitu s přesahem do eneolitu.

Nynice

Nejstarší doklady o osídlení v okolí Nynic u Plzně pocházejí z neolitu. Neolitické naleziště se rozkládá severozápadně od obce a celkově zde bylo zaznamenáno 89 objektů. Tato lokalita obsahuje nejméně tři sídelní komponenty, ovšem kontinuitu osídlení zde nelze jednoznačně prokázat. Do období neolitu je naleziště datováno díky tvarům a výzdobě keramiky, ale také díky amorfním kouskům červené mazanice charakteristické pro starší pravěká období. Z kultur zde najdeme **kulturu s lineární keramikou a kulturu s keramikou vypíchanou**. Lineární keramika nevybočuje svým tvaroslovím, technologií a ani výzdobou z jinde běžného standardu. Zvláštností ovšem je, že nejsou doloženy lahve, které bývají u sídlištního materiálu běžné. U keramiky je doložena také **plastická výzdoba** a to ve formě řady prstových důlků pod okrajem nádob.¹²³

Důležitou složkou v období neolitu je pro tuto lokalitu také **štípaná industrie**. Jsou zde doloženy úštěpy nebo široké čepele, na které se používal jemnozrnný světle žlutý křemenec, severočeský křemenec a baltický glacienní pazourek.¹²⁴

Po skončení neolitu se v této oblasti osídlení objevuje až na konci doby bronzové. Jedná se o žárové pohřebiště, jehož výzkum začal v roce 1953. Celkem bylo prozkoumáno 15 objektů, z nichž se dochovaly zbytky ohniště s uhlíky a popelem a keramické střepy. Z výzkumu je patrné, že pohřebiště má dvě fáze. První je z konce doby bronzové a druhá je datována do začátku doby železné. Právě z mladší fáze pohřbívání se dochovaly pouze

¹²¹ ČTRNÁCT, Václav. Jáma s volutovou keramikou u Vochova na Plzeňsku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1953, str. 443–447.

¹²² Tamtéž, str. 443–447.

¹²³ PAVLŮ, Ivan. Nové neolitické naleziště v Nynicích (okr. Plzeň-sever). In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1992, str. 356–365.

¹²⁴ Tamtéž, str. 363.

keramické zlomky. I z těch je ovšem možno odvodit tvary nádob. Používaly se velké zásobnice s kuželovitým žlábkovaným hrdlem a nálevkovitě rozšířeným okrajem. Tvary mis a talířů se bohužel nedají určit, zato je zřejmý jejich vztah k Bavorsku. Velmi významným nálezem této mladší fáze je **meč s jazykovitou rukojetí** a původně asi s pěti bronzovými nýty.¹²⁵

Mezi další nálezy této mladší fáze patří také nálezy, které sloužily k ozdobě oděvů. Našel se úlomek bronzového drátovitého náramku, na němž je přitaven kapkovitý podlouhlý vývalek, dvě části vinutí spony a **vroubkovaná dvojkónická perla** s kroužkovitým vývalkem na obou koncích. Skleněné korále jak žluté s modrobílými očky, tak modré s bílou vlnovkou jsou další skupinou ozdob, která byla v Nynicích nacházena v hojném počtu.¹²⁶

Všechny hroby jsou ohraničeny velkými plochými kameny, zaraženými šikmo do země, většinou s malým otevřeným východem k jihu. Pohřeb je uložen vprostřed buď na úrovni obvodových kamenů, nebo až o 20 cm níže ve větší amfoře. V jeho okolí jsou rozmístěny nádoby s milodary. Výchozím tvarem urny je **etážovitá nádoba** středního stupně knovízské kultury středočeské. Její vrchní část se postupně snižovala a proměňovala ve vlastní hrdlo, které zůstává esovitě prohnuté. Postupně tedy amfora získává halštatský charakter, ale její výzdoba je pouze rytá a zachovává mladoknovízský ráz. V jednotlivých hrobech v Nynicích se tak keramika přibližuje štítarskému stupni **středočeské knovízské kultury**.¹²⁷

Hroby spadající do halštatského období tvoří v Nynicích nejmenší skupinu, která je ovšem významná svými nálezy. Mezi nejdůležitější patří železný meč s jazykovitou rukojetí, prohnutý nůž-sekáč, železný oštěp dlouhý 20 cm a samozřejmě keramické zlomky nádob. V hrobě, který se označuje číslem 34, se nacházel žárový pohřeb uložený v amfoře, která byla přikryta talířovitou miskou hnědé barvy a na níž ležel snad nejdůležitější nález. Tím nálezem je povalená 9 cm dlouhá **figurka koně**, která je vyrobená z tmavohnědé pálené hlíny, modelovaná velmi náznakově. Koník má poměrně dlouhé tělo, které je pravidelně válcovité, masivní válcovité nohy jsou široce rozkročeny, malá hlava není nijak propracována, oči a uši chybějí a hřívka je naznačena ostrou hranou,

¹²⁵ ŠALDOVÁ, Věra. Žárové pohřebiště z konce doby bronzové v Nynicích. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1954, str. 442–456.

¹²⁶ ŠALDOVÁ, Věra. Halštatsko-laténské žárové hroby na pohřebišti v Nynicích u Plzně. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1955, str. 617–627.

¹²⁷ ŠALDOVÁ, Věra. Žárové pohřebiště z konce doby bronzové v Nynicích. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1954, str. 442–456.

ocas je krátký a odstávající. Figurka koně nemá v Čechách obdoby. Tvarově nejpříbuznější je hliněná figurka koně z Beckerslohe v Bavorsku.¹²⁸

Halštatské hroby jsou rozloženy na celé ploše pohřebiště a jsou uspořádány řídce a nepravidelně, dokonce ani jejich úprava není jednotná. Neliší se ovšem materiálem, které obsahují, ať už se jedná o keramický nebo železný inventář. Jistá podobnost je ve vztahu k západočeským mohylám začátku doby železné a v některých tvarech keramiky je patrná příbuznost s **bylanskou kulturou středočeskou**.¹²⁹

Manětín – Hrádek

V roce 1965 zde začal záchranný výzkum a zjistilo se, že se jedná o rozsáhlé **pozdně halštatské pohřebiště**, které se rozkládá na mírné náhorní plošině. Podloží zde tvoří červený jíl na rostlé skále. Na podloží je patrná vrchní hlinitopísčité vrstvička. Zjištěny zde byly čtyři různé formy hrobové úpravy patřící do tří časových fází. K nejstarším patří malovaná nádobka a velká hluboká mísovitá amforovitá nádoba, které řadíme na konec první pozdně halštatské fáze. Do druhé fáze patří **popelnicové hroby**, ve kterých je nádoba s popelem kryta mísou spolu s jinými milodary a uložena v malé jamce. Typickou keramikou této fáze je amforovitá nádobka s mírně prohnutým hrdlem a neodsazeným, téměř polokulovitým tělem, se dnem nepatrně dovnitř vmáčknutým. Pro třetí fázi jsou charakteristické velké zahlobené obdélníkové hroby pod kamenným krytem. Spadají do ní **misky braubašského tvaru**, modré korálky ze skleněné hmoty nebo bronzová drátěná spona. Poslední hrobovou úpravu tvoří malé jámové hroby bez popelnic, do nich jsou ukládány spálené kůstky a malé množství kovových předmětů, např. **zlatý spirálovitý kroužek**.¹³⁰

Pohřby převládají jednoduché. V jednom hrobě byly zpravidla pohřbeny pozůstatky jediné osoby, pouze v pěti případech byli zjištěni dva jedinci. Pokud se pohřbívali dva jedinci, jednalo se o dospělou osobu a malé dítě. Z dokladů, které máme díky průzkumu pohřebiště a díky antropologickému rozboru, vychází, že se v případně pohřebiště Manětín-Hrádek jednalo o pohřebiště vyhrazené jen příslušníkům vládnoucí skupiny a že zde nebyli pohřbíváni lidé nižšího společenského postavení. Z tohoto poznatku lze

¹²⁸ ŠALDOVÁ, Věra. Halštatské pohřby v Nynicích u Plzně. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1956, str. 473–487.

¹²⁹ Tamtéž, str. 473–487.

¹³⁰ SOUDSKÁ, Eva. Výzkum pozdně halštatského pohřebiště v Manětíně-Hrádku v r. 1965. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1968, str. 172–177.

vydedukovat, že se v blízkosti pohřebiště musí logicky nacházet i **pohřebiště prostého lidu**. To ovšem ještě nebylo doloženo a je otázkou budoucnosti, zda bude v dané lokalitě prováděn další průzkum.¹³¹

Během výzkumu bylo zjištěno, že naleziště vyniká svojí rozmanitostí a bohatstvím artefaktů. Ovšem ten nejvýznamnější unikátní nález pochází z roku 1967 z hrobu, který je evidován pod číslem 74. Jedná se o maskovitou sponu, která spadá do poslední fáze osídlení. Pro tuto fázi jsou typické velké obdélníkové hroby o rozměrech 2 x 3 m, hluboké od 40 cm do 1,5 m a jsou kryté velikými kameny. Hroby byly orientované výhradně **S – J** a tvořily řady, přičemž vzdálenost mezi jednotlivými hroby nebyla jednotná. V hrobě č. 74 bylo nalezeno několik drobných spálených kůstek, ovšem nebylo vyloučeno ani uložení nespáleného těla. Výplň hrobu se sestávala z kamenů sesutými až ke dnu. Ve středu hrobu bylo velké množství mimořádně zachovaných uhlíků. Při severní stěně se dochovaly zbytky dřevěné desky, na níž ležely drobné **bronzové terčíky s nýty**. Bohužel nelze zjistit, čeho byla dřevěná deska součástí, mohlo se jednat o vyložení dna hrobu nebo o hrobovou komoru. Nejdůležitějším nálezem v tomto hrobě byla již zmíněná **bronzová dvoudílná spona samostřílové konstrukce**. Výzdobná a účelová část spony jsou spojeny železnou osou. Jehla zapadá do zaobleného háčkovitého lůžka, které je součástí poměrně vysokého zachycovače, bohatě zdobeného. Lučík je přetvořen v poloplastickou **figuru muže**, s pažemi s náznakem pokrčení a s nohama podél sebe. Figura muže má nachýlenou hlavu, vpadlé tváře, ostrý rovný nos, plasticky modelované uši, vystupující bradu s náznakem úst a vyvstalé oči. Účes je proveden jemnými rýžkami a ukončen na krku hlubokým žlábkem a jemným žebírkem. Na sponě její autor dokonce zobrazil boty, tělo a nohy muže jsou bohatě zdobeny různými dekoračními prvky. Hlavní výzdobu ovšem tvořilo vykládání **jantarem**. Zdobení jantarem se ovšem dochovalo pouze v oblasti prsou, jinak se zachovala pouze lůžka po jantarech v podobě hlubokých důlků. Spona je unikátní hlavně tím, že je jediná svého druhu. Svou konstrukcí je velmi blízká **certoským sponám** z italské oblasti. Další unikátnost této spony dokládá plastické provedení celé lidské postavy. Jedná se tedy o doklad vysoké úrovně keltského šperkařství.¹³²

¹³¹ CHOCHOL, Jaromír. Antropologie pozdně halštatské a časně laténské skupiny z Manětína - Hrádku. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1984, str. 294–303.

¹³² SOUDSKÁ, Eva. Hrob s maskovitou sponou z Manětína-Hrádku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1968, str. 451–469.

Přílohy ke kapitole č. 3.1. Nejvýznamnější lokality - popis, vývoj a významné nálezy

Obrázek č. 17: Vochovská venuše z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 18: Figurka koně z naleziště v Nynicích z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 19: Spony z Hrádku u Manětína z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 20: Nálezy jantaru z Hrádku u Manětína z Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

3.2. František Xaver Franc – zakladatel regionální pravěké archeologie

František Xaver Franc se narodil **3. prosince 1838** v Hostivicích u Prahy v rodině učitele. V pěti letech osiřel a byl vychováván svými příbuznými. Navštěvoval pouze českou vesnickou školu, ale ve dvanácti letech ukončil školní vzdělání a rozhodl se, že se vyučí zahradníkem. V roce 1856 začal pracovat jako pomocník v botanické zahradě v Praze na Smíchově a poté v zámecké zahradě v císařském Schönbrunnu. Následně působil jako i na zámku Hluboká v jižních Čechách u Swarzenberků.. V roce 1871 ho Arnošt František z Valdštejna a Vartenberka přijal jako „**uměleckého zahradníka**“ na **zámek Kozel**.¹³³

Po svém příjezdu na zámek začal se zvelebováním zámecké zahrady. Při výsadbě stromů narazil na pravěké mohyly, sejpy, valy tvrzíšť, zaniklé středověké vesnice, středověké cesty a rybníční hráze. Ze strany **Arnošta Karla z Valdštejna** byl velmi podporován a to hlavně v návštěvách zahraničních muzeí. V práci archeologa bohužel Francovi chyběly jednak zkušenosti archeologa, ale také odborné znalosti. Ty se ovšem snažil rozšiřovat nejen četbou literatury nebo návštěvou muzeí, ale také dopisováním s významnými zahraničními odborníky.¹³⁴ A proto na základě získaných vědomostí prokopal **roku 1878** první mohyly na nalezišti **Šťáhlavy-Hájek**. Díky naprosto unikátní metodě, kterou při svém prozkoumávání používal, a díky svému pečlivému zaznamenávání, můžeme usuzovat, že Franc byl velmi pečlivý a realistický badatel. Vytvořil proto tzv. „**Francovy tabule**“. Jejich rozměry byly 75 x 52 cm a měly ozdobný nadpis. Jednotlivé tabule obsahovaly jméno lokality a číslo mohyly, podoby mohyly, její vnitřní uspořádání, které se lišilo od mohyly k mohyle, a kolem byly zakresleny veškeré předměty, které se v mohyle našly. Vše bylo zakresleno lavírovanou tuší. Tabulí bylo celkem 121. Po zakreslení bylo také vše pečlivě písemně zaznamenáno.¹³⁵

Na rozdíl od svých kolegů **archeologů – amatérů**, kteří byli ovládní romantickými představami a promítali je i do archeologické práce a výkladu svých nálezů, přistupoval Franc k významu i k hledání vysvětlení smyslu vykopávek maximálně střízlivě

¹³³ Kornatice. Kornatice [online]. 2012 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://www.kornatice.cz/turistika/fxfranc>.

¹³⁴ ŠIPLOVÁ, Michaela. Dílo Františka Xavera France: Jako zdroj pravěké a středověké regionální historie jižního Plzeňska. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni, str. 23.

¹³⁵ FRANC, František Xaver a ŠALDOVÁ, Věra. Šťáhlauer Ausgrabungen 1890: Přebled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. Praha: AÚ ČSAV, 1988, str. 24.

a realisticky.¹³⁶ Zatímco dříve bylo běžné postavit se na vrchol mohyly, vykopat jámu, vybrat pouze celé hrnce nebo bronzové věci a jít o mohyly dál, Franc se touto metodou neřídil. Vedl příčný průkop až na úroveň terénu, odkryl celou mohyly, zaznamenal předměty – zafixoval každý nález v prostoru. Poté sebral všechno, dokonce i prosíval a proplavoval nakopanou hlínu, aby mu nic neuniklo. Seškraboval vrstvičky, aby zjistil oxidaci kovových předmětů, zbytky dřeva či kůže a slepoval střepy nádob. Ze svých nálezů následně založil na Kozlu **sbírku**, která byla velmi rozsáhlá, a proto musela být umístěna dokonce v několika místnostech. Celkem prokopal 12 různých pohřebišť a prozkoumal tak i sídliště a nejstarší zemědělské osídlení z mladší doby kamenné (neolitu). Dokonce objevil i sídliště **chamské kultury** (eneolit) na vrchu Lopata. Díky tomu se stal průkopníkem v podrobnějším členění našeho pravěku. Své nálezy rozdělával do dvou období, a to neolitu a eneolitu, ovšem pod názvem **kultura A** a **kultura B**. Ve svých výzkumech se věnoval i do té doby neuznávané části archeologie, kterou byl středověk. Ve svém bádání se dostával až do okolí Plzně, a postupně až na severní Plzeňsko (Červený hrádek, Dýšina, Kralovice).¹³⁷ Unikátní význam Francovy práce nespočívá pouze v technice průzkumu, ale hlavně v jeho **roztřídění pravěku**, které se téměř shoduje s dnešní chronologií. Jediné je to zejména proto, že se mu to podařilo v době, kdy prehistorie ještě nebyla zavedena jako vědní obor.¹³⁸

Hrabě Arnošt Karel z Valdštejna nedovolil nikomu jinému, aby kopal v okolí zámku a nikomu nevydal Francovy nálezy. Dokonce Francovi slíbil, že vydá jeho tabule a s tím související popis mohyl. Ačkoliv Franc uměl pouze česky, začal své dílo přepisovat v německém jazyce. Hrabě se však zalekl nákladů a i přes příslib nakonec **Francovo dílo** nevydal. Naopak daroval některé nálezy do Vídně, aniž by to s Francem konzultoval, a tím porušil celistvost sbírky. Franc na základě porušení slibu ze strany hraběte dal výpověď a ucházel se o místo sekretáře Městského historického muzea v Plzni, kde pracoval až do svého odchodu do důchodu. I v důchodu se dále se soustředil na odbornou práci, psal do odborných časopisů a dopisoval si s archeology. Postupem času se bohužel začal

¹³⁶ ŠIPLOVÁ, Michaela. Dílo Františka Xavera France: Jako zdroj pravěké a středověké regionální historie jižního Plzeňska. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni, str. 24.

¹³⁷ Tamtéž, str. 25.

¹³⁸ FRANC, František Xaver a ŠALDOVÁ, Věra. Štáhlauer Ausgrabungen 1890: Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 1988, str. 30.

projevovat problém s jeho pokřivenou postavou a Franc přestal chodit. **20. ledna 1910 umírá v Plzni.**¹³⁹

Francova sbírka nálezů zůstala na Kozlu do roku 1920. V tomto roce byla Adolfem Valdštejnem věnována **Městskému historickému muzeu v Plzni**. Některé předměty si ovšem Valdštejn ponechal. Navíc k předmětům nebyla průvodní dokumentace, a proto při inventarizaci docházelo k nepřesnostem. Sběrka se během druhé světové války několikrát stěhovala. Před nálety byla přestěhována do Manětína u Plas. Francovy tabule a popisky mohly byly později vydány Archeologickým ústavem ČSAV ve dvoudílné knize **Št'auhlauder Ausgrabunden**. Dnes je sbírka uložena v depozitáři Západočeského muzea v Plzni. V současné době stále probíhá restaurování předmětů.¹⁴⁰

3.3. Muzeum Mariánská Týnice

Historie a stavební vývoj

První doložitelná zpráva o kostelíku v Mariánské Týnici se objevuje **roku 1250**, kdy vystupuje jako světské panství s kaplí v darovací listině plaskému klášteru. Z této informace je patrné, že zde sakrální stavba stála již dříve. Po husitských válkách byla kaplička s tesanou sochou Panny Marie přestavěna plaským opatem Adamem na prostornější kostel. Od husitských válek se kostel nacházel ve správě **rodu Kolovratů**, ačkoliv patronátní právo zde vykonával plaský klášter, který Týnici na počátku 17. století vykoupil a začlenil ji do svého panství.¹⁴¹

Až do roku 1638 si stavba kostela s přílehlou zvonici zachovávala svůj ryze gotický charakter. Místo začala nabývat na své důležitosti hlavně po skončení třicetileté války díky posílení Mariánského kultu jako místa, kde se dějí zázraky. V roce 1699 zde byla zbudována budova probošství jako sídla pro místní řeholníky. Do dnešní doby se budova bohužel nedochovala, a proto její podobu známe jenom ze starých grafických záznamů.¹⁴²

¹³⁹ SKLENÁŘ, Karel. Archeologie a pohanský věk: Příběhy z dětských let české archeologické vědy. Praha: Academia, 2000, str. 279–280.

¹⁴⁰ ŠIPLOVÁ, Michaela. Dílo Františka Xavera France: Jako zdroj pravěké a středověké regionální historie jižního Plzeňska. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni, str. 28–29.

¹⁴¹ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: poutní kostel Zvěstování Panny Marie a cisterciácké probošství*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2007, str. 7.

¹⁴² SOUTNER, Oldřich. *Mariánská Týnice: krajem Jiřího Radima ze Dřevce*. Mariánská Týnice: Okresní muzeum, 1971. str. 1–7.

V posledních dvou desetiletích dal plaský opat Ondřej Trojer rozšířit gotický kostel o nové ambity a zvonovou věž. Takto zrekonstruovaný areál byl povýšen na **probošství** a stál na místě ještě na konci 19. století a plnil zde pomocnou funkci.¹⁴³ S rostoucím zájmem o toto místo bylo rozhodnuto, že zde bude postavena reprezentativní novostavba. Plaský opat **Evžen Tyttl** zde 2. července 1711 položil základní kámen nového barokního kostela. Pro výstavbu kostela byl povolán jeden z nejvýznamnějších barokních architektů tehdejších Čech **Jan Blažej Santini-Aichel**.¹⁴⁴ Santiniho projekt byl vybrán z praktického důvodu, nejenže byl dostatečně originální a vznosný a svou kombinací baroka s gotickými prvky měl nepochybně prokázat i jakousi kontinuitu na starou mariánskou tradici poutního místa, ale měl i poukázat na bohatství, moc a nadřazenost katolické církve. Jako stavbyvedoucí byl ustanoven plaský architekt **Ondřej Kondel z Bílova**, který již měl zkušenosti se stavbou a renovací některých konventních staveb Plaského kláštera.¹⁴⁵

Dostavby areálu se však již opat Tyttl a ani stavitel Santini nedožili, vzhledem k náročnosti a vnitřní výzdobě byl totiž kostel dokončen v roce 1762 a vysvěcen až v roce 1777 v symbolické datum 17. 7. Do konce jejich života bylo dokončeno západní ambitové nádvoří a provedeno obvodové zdivo kostela.¹⁴⁶ Před rokem 1826 přešel kostel i probošství do rukou majitele plaského panství **Václava Klementa Metternicha**, a tak zde byl kostel a probošství zrušeno a stavba sloužila nejrůznějším účelům. Právě od té doby začal celý areál chátrat.¹⁴⁷

Dnešní objekt kostela Mariánské Týnice se nachází v nově zrekonstruovaném stavu, jehož nejnovější úpravy byly dokončeny kompletní přestavbou ambitu s opěrným systémem a kopulí, zřícených v roce 1920. Za první etapu celkové revitalizace vděčí dobrovolnickému spolku **Jednoty pro záchranu Mariánské Týnice**, která přestavbu zakončila v roce 2000 dokončením dostavby zřícené kopule dle původních Santiniho plánů.¹⁴⁸

¹⁴³ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: historie poutního místa a muzea*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2002, str. 193.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 201.

¹⁴⁵ SOUTNER, Oldřich. *Mariánská Týnice: krajem Jiřího Radima ze Dřevce*. Mariánská Týnice: Okresní muzeum, 1971, str. 6.

¹⁴⁶ O Mariánské Týnici. Santini v ČR [online]. 2011 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.santini.cz/marianska-tynice.html>.

¹⁴⁷ SOUTNER, Oldřich. *Mariánská Týnice: krajem Jiřího Radima ze Dřevce*. Mariánská Týnice: Okresní muzeum, 1971, str. 6.

¹⁴⁸ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: poutní kostel Zvěstování Panny Marie a cisterciácké probošství*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2007, str. 29.

Architektura Mariánské Týnice je bezesporu jedinečná svým půdorysem ve tvaru centrální stavby s ambity geometricky rozestavěnými do tvaru **řeckého kříže**. Celý projekt je postaven za dodržení přísných geometrických vzorců fungujících na základě horizontálních principů na úkor vertikálních za použití triangulačního systému.¹⁴⁹ Na centrální chór navazovala čtveřice bočních transeptů s apsidálním zakončením s typickými oltáři. Celý areál poutního místa měl být sestaven ze čtyř částí. Čtvrtým komponentem areálu byla nová budova probošství, nahrazující výše zmíněnou stavbu postavenou roku 1699 při starém kostelu.¹⁵⁰ Impozantní je rovněž využití volného prostoru, kterého bylo dosaženo za použití **pilastrových sloupů**, oddělujících plochu stěn od klenební sféry. Tento pocit je umocněn i iluzivní vnitřní výzdobou, použitou zejména na centrálním oltáři. Rozhodně zajímavým prvkem vnitřní kompozice je rytmické opakování čísla čtyři. Při vstupu si totiž můžeme všimnout čtyř křídel ambitu, čtyř kaplí, čtyř světců na hlavním oltáři a vyobrazení čtyř opatů-stavitelů Týneckého kostela.¹⁵¹ Celý komplex je chodbou propojen s novou budovou **probošství**, která je stavěna dle klasických pozdně barokních zvyklostí.

Expozice

Už od roku 1952 je v areálu muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici expozice, která se orientuje na vývoj historie tohoto regionu. Vstupné do tohoto muzea je nejen velmi příznivé, ale je i dostupné každému. Za cenu vstupného mohou návštěvníci vidět hned sedm expozic rozmístěných ve dvou patrech muzea. Hned při vstupu do muzea jsou na stěnách umístěny fotografie z patnáctileté obnovy Mariánské Týnice. V prvním patře se nachází také pokladna, ve které se dají koupit nejrůznější suvenýry a je zde možnost posedět a vychutnat si atmosféru tohoto místa. Chodbou se dá projít až do kostela **Zvěstování Panny Marie**, kde můžeme obdivovat nádhernou barokní kopuli a freskovitou výzdobu. V chodbě, která spojuje kostel a vstupní prostory, se nacházejí dva velké výklenky, ve kterých je umístěna pro mě určitě nejzajímavější expozice, a to expozice pravěku severního Plzeňska. Na stěně podél schodiště, které vede do druhého patra, vidíme kresby zobrazující postupnou výstavbu areálu Mariánské Týnice.

¹⁴⁹ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: poutní kostel Zvěstování Panny Marie a cisterciácké probošství*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2007, str. 31.

¹⁵⁰ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: historie poutního místa a muzea*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2002, str. 174.

¹⁵¹ BUKAČOVÁ, Irena. *Mariánská Týnice: poutní kostel Zvěstování Panny Marie a cisterciácké probošství*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2007, str. 31.

V druhém patře je k vidění celá historie Mariánské Týnice a také **historický vývoj regionu** severního Plzeňska. Mě ovšem kromě pravěku zaujala ještě **národopisná expozice**, kde jsem měla možnost nahlédnout do života na vesnici i ve městě. Velmi mě oslovilo i to, že celá expozice je instalována jako jednotlivé a navzájem propojené interiéry obchodů nebo budov. A každý interiér je také doplněn figurínou, která dotváří dojem z expozice.

Soubor výše uvedených skutečností a také některé další vjemy z prohlídky muzea byly důvodem, že **expozice pravěku** severního Plzeňska umístěna v přízemí budovy pro mě byla určitým způsobem a do jisté míry zklamáním. Samozřejmě chápu, že muzeum má pouze omezený prostor, ve kterém může nálezy vystavovat a také, že nemohou být vystaveny všechny nálezy, které muzeum vlastní, domnívám se ovšem, že by unikátní nálezy, jako např. **venuše z Vochova, figurka koníka z Nynic nebo keltská spona z Manětína-Hrádku**, měly být umístěny minimálně v samostatné vitríně, která by ihned upoutala návštěvníkovu pozornost. Tyto tři nejdůležitější exponáty by také mohly být opatřeny i krátkým popisem, který by upřesňoval okolnosti jejich nálezu. Naopak velmi oceňuji nápad stručně představit jednotlivá období, která jsou v pravěku severního Plzeňska zastoupena od doby kamenné až po dobu hradištní. U každého období je jeho datace a stručná charakteristika života lidí, kteří v daném období žili. Vše je navíc doplněno tabulí umístěnou vedle popisu doby, na které je vyznačen region severního Plzeňska a jednotlivé nálezy. Doba bronzová je tak barevnými značkami rozdělena na menší časové úseky a u každého naleziště, které je opatřeno názvem a příslušnou barevnou značkou, je také zobrazeno, o jaký nález se jedná. I nálezy jsou totiž tematicky rozděleny, například na **pohřebiště, sídliště nebo ojedinělý nález**. Domnívám se, že takto vytvořené tabule dokáží návštěvníkovi názorně prezentovat kontinuitu osídlení regionu v jednotlivých obdobích. Takovéto znázornění nalezišť může sloužit i jako výborná didaktická pomůcka pro učitele dějepisu.

Novinkou v expozici je **obrazovka s interaktivním dotykovým panelem**, která je umístěna ve druhém patře naproti schodišti. Jsou zde kromě historie regionu a Mariánské Týnice také všechna naleziště s krátkým popisem, kdy a kým byla prozkoumávána, jak byla objevena a do jakého období patří. Veškeré informace jsou doplněny fotografiemi nálezů, nalezišť a k vidění jsou i fotografie pořízené během prozkoumávání naleziště.

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici hodnotím pozitivně nejen díky úžasné architektuře **Jana Blažeje Santiniho** nebo unikátním nálezům, které

vystavují, ale i díky atmosféře, která tímto místem prostupuje a ochotě odborných pracovníků, kteří zde pracují pomoci s každým problémem nebo zodpovědět i dílčí dotaz.

Přílohy ke kapitole 3.3. Muzeum Mariánská Týnice

Obrázek č. 21: Pohled do pravěké expozice Muzea a galerie v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

Obrázek č. 22: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici (foto autorka 2012).

4. ZÁVĚR

Oblast severního Plzeňska byla a do jisté míry stále je částečně opomíjenou součástí pravěkého osídlení České republiky, a to i když se v tomto regionu nachází velmi významné a bohaté archeologické lokality. Vždyť nejstarší nálezy pocházejí z období středního paleolitu z obce Újezd nade Mží.

O trvalém osídlení celého regionu můžeme mluvit až od období neolitu. Právě v tomto období je osídlení hustější a stabilnější, což je způsobeno nejen **transferem** z období mezolitu, ale také přechodem **od přisvojovacího hospodářství k produktivnímu (výrobnímu) hospodářství**. Velké změny se neodehrávaly jen v hospodářství, ale také v uspořádání společnosti. Neolitu vévodí matrilineární společnost, s čímž souvisí také typy obydlí, ve kterých lidé bydleli, **tzv. dlouhé domy**. Pro tuto společnost je také typické tvoření ženských sošek, tzv. venuší. Od svých předchůdkyň se odlišují zejména svým adoračním postojem, který slouží jako symbol pro plodnost země. A právě v regionu severního Plzeňska v obci Vochoz se našla soška venuše. Spolu s ní jsou zde také doloženy důkazy o osídlení lidu kultury s lineární keramikou, ze které později vychází kultura s vypíchanou keramikou, jejíž pozůstatky zde byly také nalezeny.

V období eneolitu, který plynule navazuje na neolit, dochází k velké změně v oblasti pohřebního ritu. Začínají se objevovat **první mohylová pohřebiště**. Sídlní areály se zakládaly na vyvýšených místech do 600 m nadmořské výšky a velmi důležitá byla blízkost vodních toků. První doklady o osídlení pochází od kultury Oberlauterbach, která se na naše území dostala z Německa. Postupně přes nejznámější kulturu tohoto období, **chamskou kulturu**, až do kultury kulovitých amfor. Poslední významnou kulturou byla kultura se šňůrovou keramikou. Právě z doby této kultury pochází nálezy sekeromlatů, které byly jakýmsi symbolem muže – bojovníka.

Po eneolitickém období dochází v regionu k přerušení osídlení a prvky osídlení se opět objevují až ve střední době bronzové. Tato mezera není zatím bohužel spolehlivě vysvětlena a čeká na objasnění od historiků a archeologů. S novým osídlením dochází také k novým objevům. Poprvé se objevuje bronz, ze kterého jsou vyráběny šperky a v malé míře také nádoby. Unikátní surovinou je také **jantar**, který se k nám dostává díky obchodování. Nejvíce nálezů pochází z mohylových pohřebišť, která se opět nacházela v blízkosti vodních toků, ale kromě vyšších poloh se sídliště objevují také v nižších polohách. Ke změně dochází i v pohřebním ritu, protože poprvé máme doklady o žárovém

pohřebním ritu. Kromě mohyl jsou lidé pochováváni i do tzv. plochých hrobů, které jsou typické pro lid kultury knovízské. Nejznámější kulturou je ovšem kultura milavečská, která se usazovala zejména v okolí Čemínského potoka. Z hlediska kontinuálního osídlení je ovšem nejzajímavější kulturou **kultura nynická**. Ta má dokonce svojí specifickou keramiku. Navíc z této doby pochází i hliněná figurka koně, která má naprosto unikátní význam dokonce i v evropském kontextu.

Doba železná se oproti době bronzové vyznačuje menší hustotou osídlení. Ovšem je naprosto jedinečná ve vynálezech a také v příchodu nového kovu – **železa**. To vytlačuje z předního místa bronz, ze kterého se nadále vyrábí pouze drahé šperky. Na výrobu keramiky se kromě rukou používal i hrnčířský kruh. Novinkou v sídlení je fortifikace, kterou **Keltové**, kteří v době laténské expandovali do celé Evropy, naprosto zdokonalili. S tím souvisela také polovojensky organizovaná společnost. Významným nalezištěm regionu severního Plzeňska je **Manětín – Hrádek**, kde se našla spona v podobě celého těla Kelta ozdobená jantarem.

Osídlení je patrné i v době římské, ale k ucelenějšímu přehledu o sídlení a způsobu života nám slouží nalezené pozůstatky sídliště v **Hodyni u Kralovic**. Zde se také dochovala točená keramika a pro lid doby římské typický plaňanský pohár. Z této doby se také dochoval hrob v Tlučné. Typické jsou pro dobu římskou spony, ale ty se bohužel v regionu severního Plzeňska nepodařilo nalézt. Domnívám se ovšem, že vzhledem k malému prozkoumání této doby v minulosti, přinese nová doba nejen nové nálezy, ale také poznatky o způsobu uspořádání společnosti a způsobu života lidí.

Další část mé práce tvoří tři významné kapitoly pravěké archeologie severního Plzeňska. První část jsem se věnovala archeologickým lokalitám, a to Vochov, Nynice a Manětín-Hrádek. Tyto lokality nám nejen dokládají kontinuitu osídlení regionu, ale také poskytly naprosto jedinečná a velmi významné nálezy v rámci prehistorie celé České republiky. Další kapitolou je osobnost archeologa, který působil jako zahradník na Kozlu a který vymyslel a poprvé použil novou metodu v prokopávání mohyl a vše si pečlivě zdokumentoval. Tímto archeologem byl **František Xaver Franc**. Poslední část této kapitoly jsem věnovala stručné historii muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici a také zhodnocení jejich pravěké expozice. Právě zde jsou k vidění ty nejdůležitější exponáty.

RÉSUMÉ

Ma mémoire qui s'appelle Les sites préhistoriques au nord de Pilsen s'occupe de l'histoire régionale. Le but de ma mémoire était faire le précis des sites préhistoriques et des cultures qui se trouvaient dans cette région. D'autre but était faire le précis complet des trouvailles et leur état contemporain. Ma mémoire est divisée dans deux parties. La première partie est formée par l'étude de la littérature. Deuxième partie est formée par ma recherche de terrain propre. Tous les deux parties sont reliées pour meilleur caractère démonstrative. À la fin de ma mémoire, j'y ai mis trois les plus importants sites préhistoriques au nord de Pilsen, l'archéologue qui est le plus connu et qui s'appelle František Xaver Franc et il y a aussi l'histoire et la description de l'exposition de Musée et galerie au nord de Pilsen.

La continuité de la colonisation a commencé au Néolithique et elle continue jusqu'à l'époque contemporaine. Les plus marquants trouvailles ont été originaire du Néolithique, de l'âge du bronze et de l'âge de fer. Ces trouvailles sont la figurine de la femme en terre qui viens de Vochoř, la figurine de cheval en terre qui viens de Nynice et la boucle qui évoque la figurine de homme et qui viens de Manětín. Nous pouvons voir ces trouvailles dans le Musée et galerie au nord du Pilsen à Mariánská Týnice mais la majorité de trouvailles est placée dans la réserve de Musée de la Bohême occidentale à Pilsen.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Autorský kolektiv pracovníků a spolupracovníků PF ZČU v Plzni: *Dějiny západních Čech*, I. díl. Praha: Ševčík, 2004.

BAŠTA, J., BAŠTOVÁ, D. a METLIČKA, M.. Osídlení mikroregionu Čemínského potoka v době bronzové. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1990.

BAŠTOVÁ, D.: Dolní Hradiště, okr. Plzeň – sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985*. Praha: AÚ ČSAV, 1987.

BAŠTOVÁ, D.: Hunčice, Plzeň – sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987*, Praha: AÚ ČSAV, 1989.

BAŠTOVÁ, D.: Jarov, o. Hromnice, okr. Plzeň–sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987*. Praha: AÚ ČSAV, 1989.

BAŠTOVÁ, D. a SVOBODOVÁ, H.: Lipno, o. Hunčice, okr. Plzeň - sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985*. Praha: AÚ ČSAV, 1987.

BAŠTOVÁ, D.: Nadryby, okr. Plzeň-sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985*, Praha: AÚ ČSAV, 1987.

BAŠTOVÁ, D.: Nýřany, okr. Plzeň – sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1986–1987*. Praha: AÚ ČSAV, 1989.

BAŠTOVÁ, D.: Planá–Radná, okr. Plzeň–sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1984–1985*. Praha: AÚ ČSAV, 1987.

BENEŠ, A.: Čívce, Plzeň – sever. *Výzkumy v Čechách (BZO) 1976–1977*, Praha: AÚ ČSAV, 1981

BUCHVALDEK, M. a kol.: *Dějiny pravěké Evropy*. Praha: SPN, 1985.

BUCHVALDEK, M.: Šňůrová keramika na Plzeňsku. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum Plzeň, 1992.

BUKAČOVÁ, I.: *Mariánská Týnice: historie poutního místa a muzea*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2002.

BUKAČOVÁ, I.: *Mariánská Týnice: poutní kostel Zvěstování Panny Marie a cisterciácké probošství*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2007.

ČTRNÁCT, V.: Jáma s volutovou keramikou u Vochova na Plzeňsku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1953.

- DOUBOVÁ, M.: Druztová, okr. Plzeň-sever. *Výzkumy v Čechách* (BZO) 1973, Praha: AÚ ČSAV, 1973.
- DOUBOVÁ, M.: Tlučná: okr. Plzeň - sever. *Výzkumy v Čechách* (BZO) 1969. Praha: AÚ ČSAV, 1972.
- DRDA, P. a RYBOVÁ, A.: Keltové a Čechy. Praha: Academia, 1998.
- DROBERJAR, E.: Archeologie pravěkých Čech 8. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2008.
- FILIP, J.: Keltská civilizace a její dědictví. Praha: Academie, 1996.
- FRANC, F. X. a ŠALDOVÁ, V. *Štáhlauer Ausgrabungen 1890: Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy* 1906. Praha: AÚ ČSAV, 1988.
- HLÁSEK, D.: *Západočeská sídlištní keramika z mladší doby bronzové*. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- CHOCHOL, J.: Antropologie pozdně halštatské a časně laténské skupiny z Manětína - Hrádku. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1984.
- CHVOJKA, O.: *Rovinná sídliště doby bronzové v hornodunajském kulturním okruhu*. Brno - České Budějovice, 2011. Habilitační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- JANSOVÁ, L.: Datování laténského pohřebiště v Kralovicích u Plzně. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1961.
- JIRÁŇ, L.: Archeologie pravěkých Čech 5. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2008.
- JOHN, J.: *Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.
- KOVÁŘOVÁ, T.: Štípaná industrie kultury se šňůrovou keramikou. In: *Příspěvky k archeologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
- KYTLICOVÁ, O.: Brdo, o. Manětín, okr. Plzeň-sever. *Výzkumy v Čechách* (BZO) 1976–1977. Praha: AÚ ČSAV, 1981.
- METLIČKA, M.: Nálezy skupiny Oberlauterbach v západních Čechách. In: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín, 2001: zborník referátov z 20. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska: Liptovská Sielnica, 9.-12.10.2001*. Nitra: AÚ SAV, 2002.
- METLIČKA, M.: Neobvyklé keramické tvary a výzdobné prvky ze sídliště nynické skupiny v Tlučné. In: *FRÝDA, František. Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1990.

- METLIČKA, M. a ZÁPOTOCKÁ, M.: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí-2000: *sborník příspěvků z 19. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu České a Slovenské republiky*, Plzeň 9.-12. 10. 2000. Plzeň: Západočeské muzeum, 2001.
- METLIČKA, M.: Pozdně halštatský žárový hrob z Kyšic. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské Muzeum, 1992.
- MOTYKOVÁ-ŠNEIDROVÁ, K.: Osada ze starší doby římské v Hodyni u Kralovic. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1966.
- NAŠINCOVÁ, Š.: *Srovnání sídlišť starší doby římské v jižních a západních Čechách*. Plzeň, 2007. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická.
- NEÚSTUPNÝ, E.: *Archeologie pravěkých Čech*, 4. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2008.
- NEÚSTUPNÝ, E., JOHN, J.: *Příspěvky k archeologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
- NEÚSTUPNÝ, E. a JOHN, J.: *Příspěvky k archeologii 2. díl*. Plzeň: AÚ AV ČR, 2005.
- NEÚSTUPNÝ, E. a KRÁLOVÁ, A.: Příspěvky k prostorové archeologii: *Kvantita sídelních areálů v eneolitu západních a severozápadních Čech*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003.
- PAVLŮ, I. a ZÁPOTOCKÁ, M.: *Archeologie pravěkých Čech*, 3. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2007.
- PAVLŮ, I.: *Nové neolitické naleziště v Nynicích (okr. Plzeň – sever)*. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1992.
- REZÁČ, M.: Mladolaténské sklo v západních Čechách: Katalog sídlišť, hrobů, mincí a jednotlivých dokladů mobility v období Lt(B)C-D. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2004.
- ROUŠALOVÁ, Z.: *Vývojové trendy archeologického bádání o době římské a stěhování národů v ČR: retrospektivní analýza*. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická.
- SKLENÁŘ, K.: *Archeologie a pohanský věk: Příběhy z dětských let české archeologické vědy*. Praha: Academia, 2000.
- SKLENÁŘ, K. a kolektiv: *Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko*. Opava: Optys, 1993.
- SKLENÁŘ, K.: *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002.
- SOUDSKÁ, E.: Hrob s maskovitou sponou z Manětína-Hrádku. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1968.
- SOUDSKÁ, E.: Výzkum pozdně halštatského pohřebiště v Manětíně-Hrádku v r. 1965. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1968.

- SOUKUPOVÁ, D.: Nová eneolitická výšinná sídliště v okrese Plzeň-sever. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1983.
- SOUTNER, O.: *Mariánská Týnice: krajem Jiřího Radima ze Dřevce*. Mariánská Týnice: Okresní muzeum, 1971.
- ŠALDOVÁ, V.: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách - pohřebiště Nynice. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968.
- ŠALDOVÁ, V.: Halštatské pohřby v Nynicích u Plzně. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1956
- ŠALDOVÁ, V.: Halštatsko-laténské žárové hroby na pohřebišti v Nynicích u Plzně. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: AÚ ČSAV, 1955.
- ŠALDOVÁ, V.: Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám: Pohřebiště Nynice a Žákava-Sváreč. In: *Památky archeologické*. Praha: AÚ ČSAV, 1968.
- ŠALDOVÁ, V.: Žárové pohřebiště z konce doby bronzové v Nynicích. In: *Archeologické rozhledy*. Praha: Academia, 1954.
- ŠIPLOVÁ, M.: *Dílo Františka Xavera France: Jako zdroj pravěké a středověké regionální historie jižního Plzeňska*. Plzeň, 2011. Diplomová práce. Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni.
- VENCL, S. a FRIDRICH, J.: *Archeologie pravěkých Čech*, 2. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2007.
- VENCLOVÁ, N.: *Archeologie pravěkých Čech*, 6. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2008.
- VENCLOVÁ, N.: *Archeologie pravěkých Čech*, 7. díl. Praha: AÚ AV ČR, 2005.
- VLKOVÁ. *Vybrané aspekty pohřebního ritu milavečské kultury*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

Historie obce. Obec Újezd nade Mží [online]. 2013, 28. 2. 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.ujezdnademzi.cz/informace-o-obci/historie/>.

Hora Vladař vydala trámy z dubů pokácených před tisíciletími. [Http://vary.idnes.cz](http://vary.idnes.cz) [online]. 2010 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: http://vary.idnes.cz/obrazem-hora-vladar-vydala-tramy-z-dubu-pokacenyh-pred-tisiciletimi-1jt-/vary-zpravy.aspx?c=A101014_161950_vary-zpravy_sou.

Kornatice. Kornatice [online]. 2012 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://www.kornatice.cz/turistika/xf Franc>.

Mapa obce Hodyně. In: [online]. 2012 [cit. 27. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/#x=13.535421&y=49.960564&z=15&l=15>.

Obrázek obce Újezd nade Mží. In: Zámecký statek Újezd nade Mží [online]. 2012 [cit. 23. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.zamekujezd.cz/images/ilustrace/2.obecujezd.jpg>.

O Mariánské Týnici. Santini v ČR [online]. 2011 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.santini.cz/marianska-tynice.html>.

Recyklace dílem současnosti? Ne, odvětil by člověk paleolitický. In: [online]. 2012 [cit. 23. 3. 2013]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/veda/clovek/recyklace-dilem-soucasnosti-ne-odvetil-by-clovek-paleoliticky_246860.html.

Vypíchaná keramika, symboly. In: [online]. 2011 [cit. 8. 4. 2013]. Dostupné z: <http://pohanstvi.wordpress.com/2011/12/10/vypichana-keramika-symboly/>.